

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Albina Hasani

Ungdomsgång i rätten

- en studie i domstolars bedömning av gängrelaterade brott

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Ulrika Andersson

Termin för examen: VT2014

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställning	6
1.3 Metod och material	6
1.4 Teoretiska utgångspunkter	7
1.5 Definitioner och avgränsningar	8
1.6 Disposition	9
2 UNGDOMAR, GÄNG OCH KRIMINALITET	10
2.1 Begreppet gäng	10
2.2 Gängbegreppet i Sverige och Europa	12
2.3 Gängens medlemmar	13
2.4 Våldets och kriminalitetens roll i gäng	15
2.5 Gängtillhörighet och föreställningar om maskulinitet	17
3 STRAFFMÄTNING, PÅFÖLJDER OCH PÅFÖLJDSREGLER	19
3.1 Om straffvärde och straffmätning	19
3.2 Allmänna påföljder enligt BrB	22
3.2.1 Böter	22
3.2.2 Villkorlig dom	23
3.2.3 Skyddstillsyn	24
3.2.4 Fängelse	25
3.3 Särskilt om särbehandlingen och straffmätningen av unga	26
3.4 Ungdomspåföljder och påföljdsval	28
3.4.1 Ungdomsvård	28
3.4.2 Ungdomstjänst	30

3.4.3	Sluten ungdomsvård	31
4	PRAXIS	34
4.1	Telefonnumret	34
4.2	Guldstöten	35
4.3	Hämnden på bussen	39
4.4	Rånnet i jourbutiken	40
4.5	Bråket på pendeltågsstationen	42
4.6	Serierånarna	43
4.7	Bankomatrånarna	47
4.8	Gaturånnet och förskolestölden	50
4.9	Göteborgsrånen	52
4.10	Misshandeln i Kortedala	56
5	ANALYS OCH AVSLUTNING	59
5.1	Ungdomar i gäng och relationen till kriminalitet	59
5.2	Rättstillämpning vid ungdomars brott	60
5.3	Avslutande ord	64
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	65
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	68

Summary

In Sweden, as in many other parts of Europe, we have a romanticized notion of youth gangs. Through media reports, we sometimes come to hear different stories of youths who engage in criminal activity and cause trouble out in the suburbs. Moreover, we have all seen American movies that glamourize gang life as well as present it from a very gloomy light.

Youths who are involved in gangs evoke a certain fascination with the ordinary citizen. For a long time, Europe has been missing research on how to define gangs. The knowledge we have acquired about gangs, gang crime and youths who join gangs has come from the U.S., and is therefore largely based on studies undertaken there. What we know about gangs is that they consist of youths who commit crimes together or otherwise exhibit a socially deviant behaviour. These young people are often excluded from mainstream society and have poor contact with public institutions.

Swedish rules on meting out punishment and choice of sanction contain specific provisions applicable to young offenders. In addition to applying the general rules of meting out punishment, the courts also have to take into account the offender's young age. It is the intention of the legislature that the young offenders should be treated less severely, and that they should be kept away from prisons as much as possible, and preferably be subjects to actions by social services. The court should apply a highly restrictive approach to sentencing a young person to imprisonment. If the court chooses to impose a prison sentence, the youth is to be sentenced to institutional care of young persons. Other penalties that apply exclusively to youths are care of young persons and youth service. The court can unite these sanctions if it believes that it is necessary in order for the penalty to be a sufficient intervention.

When youths commit crimes in gangs, these actions are often crimes of violence and property crime. The courts then have to assess the current crime as well as the liability of each youth. While the court must apply the general sentencing rules it must also take into account the young age of the defendants.

The first part of this essay aims to define and describe youth gangs, their characteristics and the types of young people who get involved in them. The second part will describe the rules that are applicable when judging young offenders, and will present the courts' actual judgements of young offenders who have committed crimes within a gang-related or friendship-related context. Lastly, there will be a discussion and an analysis on the results that can be concluded from this essay.

Sammanfattning

I Sverige, liksom i många andra delar av Europa, finns en romantiserande bild av ungdomsgäng. Genom medias rapporteringar får vi ibland ta del av olika berättelser om ungdomar som sysslar med brott och ställer till med trubbel ute i förorterna. Dessutom har vi alla någon gång sett amerikanska filmer som både glamouriserar gänglivet och framställer det ur ett mycket dystert ljus.

Ungdomar i gäng väcker en viss fascination hos den vanlige medborgaren. Samtidigt har det länge i Europa saknats forskning kring hur man ska definiera gäng. Den kunskap vi har fått om gäng, gängkriminalitet och ungdomarna som går med i gängen har kommit från USA, och är således till stor del baserad på undersökningar som gjorts där. Det vi vet om gäng är att de består av unga människor som tillsammans begår brott eller annars uppvisar ett socialt avvikande beteende. Dessa ungdomar är ofta utstötta från det övriga samhället och har dålig kontakt med offentliga organ.

Svenska straffmättnings- och påföljdsregler innehåller särskilda bestämmelser som tillämpas för unga lagöverträdare. Förutom att tillämpa de allmänna reglerna om straffmätning ska domstolarna i sin rättstillämpning även beakta den unga lagöverträdarens ålder. Det är lagstiftarens avsikt att unga ska behandlas lindrigare och att de i så stor utsträckning som möjligt ska hållas borta från fängelser och hellre vara föremål för insatser från socialtjänsten. Rätten ska tillämpa stor restriktivitet i att döma en ungdom till en frihetsberövande påföljd. Om domstolen väljer att döma till fängelse ska den unga personen istället dömas till sluten ungdomsvård. Andra påföljder som endast tillämpas på unga är ungdomsvård och ungdomstjänst. Domstolar kan förena dessa påföljder om den anser att det är nödvändigt för att påföljden ska bli tillräckligt ingripande.

När unga begår brott i gäng rör det sig ofta om våldsbrott och egendomsbrott. Domstolar har då att bedöma dels den aktuella brottsligheten, dels ungdomarnas respektive ansvar i brotten. Samtidigt som domstolen ska tillämpa de allmänna straffmättningsreglerna måste den också ta hänsyn till de tilltalades ungdom.

Uppsatsens första del syftar till att definiera och beskriva ungdomsgäng, vad som utmärker dem och vilka typer av ungdomar som ingår i dem. Den andra delen kommer att redogöra för de regler som är tillämpliga vid den straffrättsliga bedömningen av unga lagöverträdare, samt presentera hur domstolar bedömer ungdomar som begår brott i gäng- och kamratsammanhang i deras faktiska rättstillämpning. Slutligen förs en diskussion och analys kring de resultat som kommit fram genom arbetet.

Förord

Det sägs alltid att tiden går fort. Medan jag har tragglat mig igenom juristutbildningen med den ständigt upprepade frågan ”När tar det slut?” har dessa 20 veckor runnit iväg snabbare än jag kunnat föreställa mig. Nu är jag här och snart är jag ute i den ”riktiga” världen. Under utbildningens gång har jag lärt mig ofantligt mycket som jag kommer att bära med mig för hela livet, dels om juridik, dels om mig själv och om min potential. Jag påbörjade min juristutbildning utan att ha någon aning om vad jag gav mig in på. Jag kände ingen som pluggade juridik och visste överhuvudtaget inte vad jag skulle förvänta mig av utbildningen.

Resan genom de här 20 veckorna har inte varit lätt. Från att ha haft en idé har jag fått slopa den idén och leta på nytt, börja om på nytt. Men det är svårt att ångra något när man ändå kommit till slutet och känner sig nöjd och tacksam!

Jag vill rikta ett stort tack till min handledare, Ulrika Andersson, som har gett mig så många värdefulla förslag och råd under de här veckorna.

Jag vill tacka min underbara mamma som alltid stöttar mig i allt jag tar mig an, som tror på mig och som har varit en viktig trygghetspunkt genom hela den här examensresan. Utan henne hade jag varit så mycket mindre och fattigare än vad jag är idag. Jag vill också tacka mina fina vänner från Juridicum – Emilia, Ida, Linda, Agnes och Emma – jag är så glad över att ha gått den här utbildningen med er!

Staffanstorps den 27 maj 2014

Albina Hasani

Förkortningar

BrB	Brottsbalken (1962:700)
BRÅ	Brottsförebyggande rådet
FörvR	Förvaltningsrätt(en)
HD	Högsta domstolen
HovR	Hovrätt(en)
LSU	Lag (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård
LVM	Lag (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall
LVU	Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga
NJA	Nytt juridiskt arkiv
Prop.	Proposition
RÅ	Riksåklagaren
SiS	Statens institutionsstyrelse
SoL	Socialtjänstlagen (2001:453)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TR	Tingsrätt(en)

1 Inledning

1.1 Bakgrund

I alla tider har det i samhället funnits en rädsla för ungdomar som rör sig i grupp och trotsar samhällets regler eller normer. Att det är just ungdomar som orsakar den här fasan har betydelse eftersom de betraktas som varken barn eller vuxna. De ses som individer med en större självständighet än barn men med en oförmåga att ta kloka och ansvarsfulla beslut i samma omfattning som man tänker sig att vuxna kan. På grund av den senare faktorn, d.v.s. oförmågan att ta ansvarsfulla beslut, finns det således en tendens till att, från samhällets sida, bedöma ungdomar som mindre pålitliga och mer sårbara för yttre påverkan, exempelvis gruppsyck. Att ungdomar har stort inflytande på varandra får till följd att de, i kombination med att de ofta saknar samma rättshandlingsförmåga som äldre vuxna, bildar en egen grupp i samhället som resten av samhället gärna vill "hålla ett öga på". Å andra sidan anses ett avvikande eller "rebelliskt" beteende även vara en form av övergångsrit för en ungdom. Allmänhetens rädsla tycks dock ligga i att ett avvikande beteende kan bli långvarande och t.o.m. eskalera i kriminalitet. Därmed ses gäng som något slags resultat av ungdomars mest allvarliga gränsöverskridanden i samhället.

Medias skildringar av ungdomsgäng – liksom deras skildringar av andra aktuella händelser – har ofta som syfte att väcka debatt och intresse, samt rapportera om händelser på ett lättförståeligt sätt, vilket många gånger leder till att våra förutfattade meningar om t.ex. gäng reproduceras och förstärks. När det gäller gäng bör man inte heller underskatta inflytandet som amerikanska filmer har på konstruktionen av de föreställningar som råder. Genom film har många fått en både skräckinjagande och cynisk uppfattning av gäng, vad de sysslar med och vilka typer av ungdomar som ingår i dem. Härifrån har vi fått bilden av tuffa ungdomar som har någon typ av alternativ livsstil, som umgås i grupp och bråkar på gatorna. Det är också denna bild som media mer än ofta reproducerar i sina rapporter.

Hur samhället, men framför allt myndigheter och andra offentliga organ, behandlar ungdomar är av relevans dels eftersom ungdomar betraktas som skyddsvärda subjekt i en rättsstat, dels eftersom de har en begränsad rättshandlingsförmåga i jämförelse med vuxna. Det är således viktigt att undersöka hur domstolar resonerar och bedömer ungdomar som begår gäng- eller grupprelaterade brott.

1.2 Syfte och frågeställning

Syftet med arbetet är att ta reda på hur svenska domstolar bedömer och resonerar kring det straffrättsliga ansvaret i mål där ungdomar begår brott i gäng- eller gruppssammanhang. Avsikten är även att utreda hur domstolarna i sin rättstillämpning går till väga när de väljer påföljd.

Arbetet inleds med att fokusera på ungdomar och gängkriminalitet som fenomen genom följande frågeställning:

- Vad utmärker ungdomsgäng och gängkriminalitet?

Den andra huvudfrågan i arbetet kommer att behandla och byggas upp kring följande fråga:

- Hur bedömer domstolar ungdomar som begår brott i gäng- eller gruppssammanhang?

Frågan undersöks och besvaras genom att studera följande underfrågor:

- Vilka regler är tillämpliga vid straffmätning och påföljdsval när de tilltalade är ungdomar?
- Hur resonerar domstolar kring ansvar och påföljdsval vid brott som begås av ungdomar tillsammans?

1.3 Metod och material

Inledningsvis kommer jag att redogöra för relationen mellan ungdomar, gäng och gäng- eller grupprelaterad kriminalitet. Det är i denna del som jag har för avsikt att besvara första huvudfrågan. Här kommer jag att inta ett samhällsvetenskapligt perspektiv som grundar sig i empiriska studier av gäng. Skälet till detta är att denna del av arbetet syftar att identifiera och förklara karakteristiska egenskaper som hänför sig till gäng och kriminella handlingar som utförs av dem. Det material jag har valt till denna del är artiklar och kriminologiskt inriktat litteratur om gäng skriven av kända forskare och yrkesverksamma. Härtill kommer jag att inta dels ett internationellt, dels ett svenskt perspektiv för att förhoppningsvis ge en större förståelse för relevansen som sådana studier har.

För att besvara arbetets andra huvudfråga, och således även dess underfrågor, kommer jag att tillämpa den rättsdogmatiska metoden, det angreppssätt som jurister är mest bekanta med. Metoden handlar om att identifiera och redogöra för gällande rätt genom att ta sin utgångspunkt i lagtext, förarbeten, praxis och doktrin. Den innebär således att man identifierar problem så att dessa passar in i de juridiska verktyg man har.¹ Det är, enligt min mening, svårt att dra några slutsatser om domstolars

---

¹ Jfr resonemanget i Sandgren, ”Om empiri och rättsvetenskap” (I), JT 1995/96, s. 728, där författaren benämner den rättsdogmatiska metoden som ”den juridiska metoden”.

resonemang vid deras rättstillämpning utan att tillämpa domstolarnas ”egna tankesätt”, d.v.s. undersöka vad som är gällande rätt. För att besvara vilka regler som gäller vid straffmätning och påföljdsval kommer jag att använda mig av doktrin, lagkommentarer och en del artiklar som syftar till att diskutera, beskriva eller problematisera straffmättnings- och påföljdsregler. Avsikten är att ge en deskriptiv presentation av de regler som utgör ramen för den metod som domstolar använder i sin rättstillämpning.

För att besvara den senare underfrågan har jag valt att undersöka svensk rättspraxis. Den praxis som används och är tio hovrättsfall där fler än en ungdom är tilltalade i mål, som rör våldsbrott (t.ex. misshandel, olaga hot och i viss mån frihetsberövande) eller egendomsbrott, framför allt rån och stöld. Urvalet har gjorts genom egna sökningar i juridiska databaserna, Karnov och Zeteo. Jag har i mitt sökande använt nyckelord som ”ungdom” och ”gäng”, samt även ”grupp” för att få fram ett brett resultat. Därefter har jag undersökt de rättsfall som bäst motsvarar de kriterier som jag har, d.v.s. rättsfallet ska innehålla två eller fler tilltalade som har begått ett vålds- eller egendomsbrott innan de fyllt 21 år. De tio rättsfall som presenteras i detta arbete är utvalda med anledning av att de behandlar antingen något våldsbrott, egendomsbrott eller bådadera.

1.4 Teoretiska utgångspunkter

Ungas brottslighet är knuten till ålder

Det finns mycket forskning kring ungdomar som begår brott. Av den forskning som gjorts har främst två slutsatser dragits. Den ena är att många ungdomar begår ringa brott enstaka gånger men endast ett fåtal begår flera eller grova brott. Den andra slutsatsen som har dragits är att ungdomsbrottslighet är episodisk till sin karaktär, vilket innebär att de flesta ungdomar ”växer ur” fasen och övergår till att leva ett välanpassat liv som vuxna, ofta med anledning av sociala förändringar som sker i den enskildes tillvaro, t.ex. inträde till arbetslivet eller äktenskap.² Vad som dock framkommit av BRÅ-undersökningar är att de ungdomar som begår brott som rån, tillgrepp av motorfordon och hot om våld mot tjänsteman riskerar att fortsätta med brottslighet.³

Ungas begränsade maktställning

För detta arbete är det aktuellt att även beakta åldersaspekten. Den straffrättsliga regleringen särbehandlar unga lagöverträdare dels genom villkoret att den unge måste vara minst 15 år för att dömas till ansvar, dels genom 32 kap. BrB där bestämmelser om särskilt vård av unga är stadgade och där dessa påföljder utgör ett undantag från andra påföljdsregler som utgår från att den tilltalade är över 21 år.

---

² Se vidare i Eriksson, *Särbehandling av lagöverträdare 18-20 år: en kunskapsammanställning*, Stockholm 2012, s. 13.

³ <http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/ungdomsbrottslighet.html>

Vad gäller ålder spelar även de ungas ställning i samhället en stor roll. Såsom nämnts ovan anses ungdomar vara särskilt sårbara för påverkan från andra, samtidigt som de betraktas som mindre kapabla än en vuxen att ta fullt ansvar för sina handlingar. Denna syn medför att unga inte bara ses utan även *behandlas* på ett annat sätt även på andra plan än det juridiska. Unga har således, på grund av sin ålder, en begränsad maktställning i samhället.

1.5 Definitioner och avgränsningar

Med gäng menas i arbetet ungdomsgäng. Sådan grupprelaterad brottslighet som organiserad brottslighet ligger utanför uppsatsens ämne och kommer inte att behandlas. Fokus ligger således på gäng som består av ungdomar som tillsammans begår brottsliga handlingar.

Arbetet kommer att behandla de straffmättnings- och påföljdsregler som tillämpas vid bedömning av unga lagöverträdare. Det innebär att jag inte kommer att redogöra för gällande rätt för osjälvständiga brottsformer som försök, förberedelse, stämpling och medverkan. Inte heller kommer jag att försöka redogöra för rättsutvecklingen inom påföljdssystemet eller annan historisk överblick över aktuella regler. Sådana områden som straffteorier och andra teorier som ligger bakom nuvarande lagstiftning är inte heller föremål för detta arbete. Mitt syfte är inte heller att ge en heltäckande redogörelse för all forskning som rör påföljder gällande unga. Tanken är istället att ge en redogörelse för de regler som är relevanta för domstolarnas bedömning.

Jag avser inte heller behandla domstolarnas resonemang kring skadeståndsanspråk eller andra privaträttsliga faktorer som tas upp i domarna. Fokus kommer att ligga enbart på den straffrättsliga bedömningen av de gärningar som begås i varje enskilt fall, d.v.s. straffmätning och påföljdsval.

Det kan tilläggas att mitt ursprungliga syfte med arbetet var att undersöka vilka föreställningar som domstolar bär på om unga lagöverträdare som begår brott i gäng. Min förhoppning var att jag skulle fördjupa mig i hur domstolar, genom sin rättstillämpning, konstruerar föreställningar om våld, maskulinitet och etnicitet. Till min besvikelse upptäckte jag att det var svårt att uppnå ett sådant syfte eftersom material inom den straffrättsliga ramen till en sådan undersökning saknas. Arbetet kommer således att fokusera enbart på det syfte och de frågeställningar som angetts ovan.

Kort om användningen av pronomen

Relevant för läsarens förståelse är också mitt val av pronomen när jag redogör för påföljdsreglerna. I syfte att så långt som möjligt inta en könsneutral hållning till reglernas tillämpning har jag under arbetets gång valt

att använda mig av pronomenet ”hen” som ett alternativ till ”han eller hon”⁴ vid tillfällen där könet på den person som åsyftas är irrelevant eller okänt. Det innebär även att jag använder det possessiva pronomenet ”hens” istället för ”hans eller hennes”. Å andra sidan har jag, i min redogörelse av rättsfall valt att sätta ut könsspecifika pronomen (d.v.s. ”han” eller ”hon”) eftersom jag bedömer att det är viktigt att belysa könsfördelningen mellan unga tilltalade och de typer av brott som begås, d.v.s. våldsbrott och egendomsbrott.

1.6 Disposition

Arbetet är uppdelat i fyra kapitel. Andra kapitlet syftar till att besvara första huvudfrågan och ta upp relevant forskning kring ungdomsgäng. Kapitlet intar ett samhällsvetenskapligt perspektiv. Avsikten är att bidra till en större förståelse för hur gäng bildas, hur de fungerar samt varför ungdomar begår brott i gäng.

Det tredje kapitlet behandlar de påföljds- och straffmättningsregler som domstolen ska beakta i sin rättstillämpning. Kapitlet syftar till att ge en redogörelse för vilka lagstadgade faktorer som domstolen har att ta hänsyn till när den bedömer den enskildes straffrättsliga ansvar. Dessutom är avsikten att ge en redogörelse för vilka påföljder som kan bli särskilt relevanta när det rör sig om unga lagöverträdare.

Det fjärde kapitlet består av tio hovrättsfall som presenteras i var sitt delavsnitt. För varje rättsfall följer en presentation av den aktuella bakgrunden samt TR:s och HovR:s bedömningar vad avser varje tilltalads straffansvar och påföljd.

Slutligen innehåller det femte och sista kapitlet en analys där jag sammanfattar de resultat som framkommit av tidigare kapitelns innehåll. Här framför jag även mina egna slutsatser och resonemang kring svaren på de frågor som ställts.

---

⁴ Uttrycket ”han eller hon” finner vi ofta i lagtexten där lagstiftaren medvetet valt att frångå äldre lydelse som enbart använde sig av det maskulina pronomenet ”han”.

2 Ungdomar, gäng och kriminalitet

I följande kapitel ska jag undersöka relationen mellan ungdomar och gäng, vad som lockar unga att gå med i gäng, samt den roll som våld och kriminella handlingar spelar i dessa.

2.1 Begreppet gäng

Det har länge funnits lite europeisk forskning om gäng. Fram till 1990-talet har europeiska forskare som velat studera gäng fått utnyttja den kunskap och information som kunnat hämtas av amerikanska forskare.⁵ Det innebär att den teoretiska kunskap som finns om gäng och gängtillhörighet i Sverige, såväl som resten av Europa, bygger på amerikanska studier, som i sin tur baseras på de empiriska undersökningar som gjorts i USA.

Gäng brukar särskiljas från andra grupper, trots att ordet i sig inte ger någon indikation på vilken betydelse som i realiteten ges åt begreppet annat än att man talar om individer som rör sig eller agerar i grupp.

När det gäller kunskap om gäng kan empiriska källor vara svåra att dra slutsatser från. Undersökningar som gjorts i USA där en akademiker, vanligen en samhällsvetare, vistats i sällskap av gängmedlemmar har varit begränsade till ett särskilt gäng i ett specifikt grannskap, vilket försvårar möjligheterna att utifrån dessa undersökningar hävda någon generell, enhetlig kunskap som kan tillämpas på gäng överlag.⁶ Vad som skiljer gäng från andra grupper kan vara svårt att fastställa eftersom gäng saknar finansiering, bevakning och är till sin natur informella. De saknar även lagar eller regler för struktur, medlemskap, uppförande, områdesavgränsning o.s.v.⁷

Utifrån de undersökningar som gjorts har amerikanska forskare utformat olika generella villkor för att definiera gäng. Den tidigaste definitionen kom från sociologen Frederic Thrasher (1927) som studerade 1313 gäng i Chicago. Han menade att gäng definieras som ”en interstitiell grupp som bildats spontant och som sedan integreras genom konflikt”.⁸ I sin studie underlät Thrasher att inkludera kriminalitet i sin definition av gäng. Han betonade istället att gäng främjade brott utan att för den skull vara drivna av

---

⁵ Baird nämner detta i början av sin artikel, ”The Violent Gang and the Construction of Masculinity”, publicerat i *Safer Communities*, Vol. 11 no. 4. 2012.

⁶ Klein, *Chasing after street gangs: a forty-year journey*, N.J. 2007, s. X-XI.

⁷ Klein (2007), s. 16.

⁸ Klein (2007), s. 16f.; Den svenska översättningen av Thrashers definition är ett citat hämtat ur Rostami, *Tusen fiender – en studie om de svenska gatugängen och dess ledare*, Växjö 2013, s. 39.

att begå brott.⁹ Enligt forskningen finns det i ungdomsgäng ofta ett samband mellan ett avvikande – eller, om man så vill, socialt oacceptabelt – beteende och sammanhållningen bland ungdomarna, vilket skiljer gäng från andra grupper samtidigt som det bidrar till att stärka banden mellan medlemmarna, vilket även Thrasher framhävde i sin studie.¹⁰

Enligt Klein (1971) kan gäng även betecknas som en grupp ungdomar som av andra i grannskapet uppfattas som en sorts enhet, som identifierar sig själva som en grupp (vanligen med ett namn som kännetecken) med en viss status, och som har varit involverade i ett tillräckligt antal kriminella eller beteendeavvikande företeelser för att dessa ska ha fått ett negativt gensvar från omgivning och/eller myndigheter. Andra kännetecken för gäng är att medlemskap är selektivt, att medlemmarna i regel är jämnåriga, att de träffas regelbundet och kontinuerligt, att de ägnar sig åt kriminella handlingar eller annars avvikande beteende, samt att de rör sig inom ett bestämt område och utanför hem- och skolmiljöer.¹¹

Historiker och forskare inom gängforskningen har upptäckt tre karakteristiska drag för gäng som är ständigt återkommande oavsett var gängen befinner sig. De tre följande kriterierna är vad som framför allt har kännetecknat tidiga gäng.

Den kanske mest typiska egenskapen som kännetecknar gäng är att de markerar och försvarar ett särskilt område eller territorium. I USA har man konstaterat att detta alltid har varit viktigt för gäng. Så tidigt som 1902 har gäng markerat ett särskilt territorium i New Yorks innerstad som en överlevnadsmetod. För denna egenskap är överlevnad en drivande faktor. Det handlar om att säkerställa sig tillgång till ekonomiskt och socialt kapital, samt humankapital. Man tillämpar rädsla som grundläggande strategi för att hålla inkräktare och andra konkurrenter till dessa resurser borta.¹²

Den andra egenskapen som är typisk för gäng är hedersrelaterade konflikter. Gängmedlemmar vidhåller att förolämpningar ska besvaras in natura. Gängets s.k. ”kollektiva heder” fungerar som en manifestation av gruppens samhörighet och förmåga att motverka eventuella hot. Vid studier av mexikansk-amerikanska gäng i Chicago i början på 1980-talet framkom att heder även spelade en viktig roll för gängmedlemmarna på individuell nivå. I dessa gäng grundades en manlig gängmedlems heder på tre principer: den första var att det ansågs förödmjukande för en man att försätta sig i en situation där denne var underordnad, den andra principen stadgade att män hade ensamt ekonomiskt ansvar för familjen och kvinnors dygd och

---

⁹ Rostami (2013), s. 40.

¹⁰ Andersson & Mattson, *Ungdomar i gäng: social- och straffrättsliga reaktioner*, Malmö 2011, s. 14f.; se även Rostami (2013), s. 40.

¹¹ Klein (2007), s. 17f.

¹² Howell, *Gangs in America's Communities*, Kalifornien 2012, s. 57.

slutligen, fastslog den tredje principen att en man måste reagera på respektlöst beteende som riktas gentemot honom.¹³

Det tredje karaktärsdraget för gäng är att medlemmar förväntas ha en tuff, aggressiv och stridsförberedd kroppshållning. Denna hållning hjälper även till att stärka medlemmars individuella status bland jämnåriga. Egenskapen har även som funktion att till utomstående avge ett varnande budskap om våldsutövning i försvars- eller hämnsyfte vid personliga attacker. Inom gäng är skyldigheten att utkräva vedergällning en grundläggande regel, vilket innebär att personliga attacker (vare sig dessa är fysiska eller verbala) ska hämnas. Uppvisandet av tuffhet är viktigt av två skäl: dels spelar det fysiska utseendet och kroppsspråket roll för att avskräcka andra från att utföra fysiska angrepp, dels bidrar det till att ge individen respekt från andra medlemmar i gänget. Enligt etnografiska studier i flera städer i USA associeras föreställningar om personlig heder generellt sätt med hypermaskulina handlingar som extrem aggressivitet och användandet av våld och rädsla som medel för att skydda sitt rykte.¹⁴

2.2 Gängbegreppet i Sverige och Europa

När man talar om ungdomsgäng i Sverige kan innebörden av begreppet vara mer utbredd än den amerikanska. Även gängkriminalitet kan ha en vid betydelse och omfatta allt från organiserad brottslighet till ungdomskriminalitet. För att en grupp ungdomar ska betecknas som ett gäng krävs mer än att gruppen består av flera individer. Benämningen grupp kräver i regel att individerna har relativt beständiga relationer, samt att de har något mer eller mindre uttalat gemensamt mål. När en grupp består av tonåringar brukar denna vanligtvis kallas ”gäng”.¹⁵ De kriminella grupperingar som omfattar ungdomar betecknas som förorts- och ungdomsgäng. Sådana gäng kännetecknas av medlemmar mellan 15 till 30 år som bor i förorter till storstäder. Den förenade faktorn är var man bor och vilket rykte man har. En sådan faktor som etnisk bakgrund är av mindre betydelse för sammansättningen av ett förorts- eller ungdomsgäng. De mest förekommande brotten bland sådana gäng är stölder, rån och våldsbrott.¹⁶

De svenska ungdomsgängen, liksom ungdomsgängen i många andra europeiska städer, skiljer sig således från de amerikanska på så vis att de oftast bildas i utkanten av städerna, ofta i de områden som varit föremål för 1960- och 70-talets s.k. miljonprogram. De definitioner som utformats för att definiera amerikanska gäng är inte heller fullt tillämpliga på europeiska eller svenska gäng eftersom dessa ofta har en mindre tydlig gruppstruktur och är mindre tidsbeständiga.¹⁷ Det är mycket sällan som gäng i Sverige

---

¹³ Howell (2012), s. 57f.

¹⁴ Howell (2012), s. 58.

¹⁵ Sarnecki, *Brottsliga ungdomsgäng*, Stockholm 1983, s. 20.

¹⁶ SOU 2010:15, s. 43.

¹⁷ Klein, m.fl., *The Eurogang Paradox: Street Gangs and Youth Groups in the U.S. and Europe*, Dordrecht 2001, s. 8f.

uppfyller de villkor som kännetecknar gängen i USA. Här talar man snarare om grupperingar eller kriminella nätverk när man pratar om ”gäng”. Gemensamma drag för gäng i Europa är att gängen främst förekommer i utsatta bostadsområden, att medlemmarna ofta tillhör minoritetsgrupper, samt är ungdomar, unga vuxna (framför allt män), att de oftast är marginaliserade unga personer med dålig kontakt till samhället och dåliga framtidsutsikter, att de är inblandade i olika kriminella aktiviteter, och att gängen är tidsbeständiga. Forskare i Europa har uppvisat en motvillighet till att använda sig av begreppet gäng om kriminella nätverk. År 2001 startades samverkansforumet *Eurogang* för att forska om gäng och kriminella nätverk, där man i sitt program enades om att definiera ungdomsgäng som en ”ungdomsgruppering med en viss tidsbeständighet och med kriminell aktivitet som en del av identiteten”.¹⁸

Yablonsky (1962) som studerade gäng i New York ansåg att gäng är ett flytande mellanting mellan en grupp och en slumpmässig samling personer. Han kallade detta mellanting för närgrupp (*near-group* på engelska).¹⁹ Han menade att de egenskaper som kännetecknar en närgrupp är oklara rolldefinitioner och förväntningar på medlemmar, obeständighet, en begränsad sammanhållning, litet samförstånd om normer, skiftande medlemskap och oklart ledarskap.²⁰ Sarnecki anser att Yablonskys närgruppsteori stämmer bättre överens med de gäng som han själv studerade i en okänd svensk stad²¹ på 1980-talet.

Forskningen kring gäng är bred utan att för den skull vara heltäckande. Såsom nämnts ovan bygger forskningen på empiriska studier som hänför sig till särskilda geografiska områden eller utvalda gäng. Förutom de forskare och definitioner som redovisats finns flera andra teorier och förklaringsmodeller som syftar till att definiera gängbegreppet. Någon mer fördjupande undersökning av vad begreppet innefattar är dock inte nödvändig för detta arbete.

2.3 Gängens medlemmar

Med ”gängmedlem” åsyftas i arbetet ungdomar som tillsammans med jämnåriga (här lämnas dock utrymme för en obetydlig åldersskillnad) ingår i en gemenskap där brottsliga handlingar utgör en viktig eller annars ofrånkomlig sysselsättning. Härtill kan olika uppfattningar råda om vilken innebörd som ligger till grund för begreppet ungdom. Det finns olika definitioner på vilka åldrar som omfattas av begreppet. Inom straffrätten gäller särskilda påföljdsregler för unga. Den som ännu inte har fyllt 15 år får inte dömas av domstol enligt svensk rätt. Särskilda påföljder för ungdomar

---

¹⁸ Puhakka, *Kriminella ungdomsnätverk – utanförskapets pris. En förstudie*, Stockholm 2005, s. 11.

¹⁹ Sarnecki (1983), s. 20f.

²⁰ Sarnecki (1983) s. 21.

²¹ Det anförda arbetet baseras på de undersökningar av gäng som Sarnecki gjorde i en medelstor svensk kommun som han själv benämner som ”A-köping”.

gäller till och med då den unge har fyllt 21 år.²² I det här arbetet har jag valt att utgå från det straffrättsliga perspektivet när det gäller att fastställa åldersgränser på dem som ska betraktas som ungdomar. Således utgår jag från att en ungdom är en person mellan 15 och 21 år gammal.

När det gäller ungdomsbrottslighet visar forskningen att den vanligaste skillnaden mellan ungdomar som är medlemmar i gäng och de som inte är det är att den förra gruppen ofta har begått fler brott och är mer benägen att begå allvarigare brott, särskilt våldsbrott, narkotikabrott och vapenrelaterade brott. För denna grupp har gängmedlemskapets natur även betydelse för det brottsliga beteendet, d.v.s. ju mer avgränsat medlemskap och större engagemang i gänget, desto större skillnad i brottsmönster mellan unga gängmedlemmar och kriminella ungdomar som inte är medlemmar i gäng.²³

Genom undersökningar har således konstaterats att det finns en direkt relation mellan gängmedlemskap och brottslighet. Slutsatsen brukar grundas på tre olika förklaringsmodeller: urvals-, främjande- och förstärkningsmodellen. Den s.k. urvalsmodellen (*selection*) innebär att gäng lockar ”en viss typ av person” och därför rekryterar individer som är särskilt lagda till att begå brott och även annars ägnar sig åt brottslighet, oberoende av om de är involverade i gäng eller inte. Om denna modell är riktig skulle det således innebära att gängmedlemmar uppnår en högre grad av brottslighet än icke-medlemmar och att denna brottslighet är kontinuerlig över tiden före, under och efter gängmedlemskapet. Å andra sidan, menar främjandemodellen (*facilitation*) att gäng är en särskild ”typ av grupp” som främjar brottslighet, vilket i sin tur innebär att gängmedlemmar inte i sig är mer brottsliga än andra ungdomar innan de går med i gäng. Det är således gäng med sin struktur, samt gängmedlemskapet som skapar det brottsliga beteendet, enligt främjandemodellen. Om denna modell speglar verkligheten innebär det att gängmedlemmar enbart visar en hög grad av brottslighet så länge de är aktiva i gänget. Den tredje modellen, förstärkandemodellen (*enhancement*), kombinerar de två andra modellerna på så vis att den framhåller att både urvalet av gängmedlemmar och främjande av brottslighet förklarar relationen mellan gäng och kriminalitet. Det skulle således innebära att gäng väljer sådana medlemmar som är kriminellt lagda, och att gängmedlemskapet i sig förstärker den redan existerande kriminella läggningen. Ser man till brottsligheten är den hög när ungdomarna inte ännu är med i gäng, medan den når sin kulmen under den period som ungdomar blir medlemmar.²⁴

Vid undersökningar om ungdomar som är aktiva i gäng finns det flera faktorer som har utpekats för att förklara vad som lockar till gänglivet. De faktorer som är relevanta brukar kategoriseras till fem olika typer:

---

²² Se härom BrB 1 kap. 6 § och 30 kap. 5 §, samt kapitel 3 i detta arbete.

²³ O'Brien m.fl. ”Youth gang affiliation, violence, and criminal activities: A review of motivational, risk, and protective factors”, *Aggression and Violent Behavior* 2013, s. 419.

²⁴ O'Brien m.fl. (2013), s. 419f.

individuella förutsättningar, familj, gruppsyck, skola och samhälle.²⁵ Vad avser individuella förutsättningar nämns bl.a. tidiga traumatiska upplevelser, dåligt självförtroende och tidigare involvering i våld som omständigheter som kan leda till att ungdomar lockas av att gå med i gäng. Andra faktorer är t.ex. dålig tillsyn från föräldrar och en svår eller våldsamt familjemiljö. Även omgivningen kan påverka på så sätt att ungdomar till vardags kommer i kontakt med narkotika, eller att de bor eller vistas i sådana orter eller grannskap som präglas av fattigdom.²⁶

En orsak till att gäng har växt fram i europeiska länder är att i alla dessa finns minoritetsgrupper som är missgynnade i samhället. Som annan orsak nämns polariseringen mellan de s.k. ”vinnarna” och ”förlorarna” i samhället, samt att det sociala skydds nätet har försvagats i många länder. De som drabbas hårdast av ett svagare socialt skydds nät är ungdomar utan fast förankring till arbetslivet, i synnerhet invandrarungdomar.²⁷ En stor del av brottsligheten begås av ungdomar, som oftast begår brott i grupp (åtminstone två personer). Särskilt i tonåren, då de flesta genomgår en frigörelseprocess, är ett umgänge med likasinnade och status viktigt. För killar blir denna gemenskap ofta handlingsinriktad, där det handlar om att våga och prestera.²⁸

2.4 Våldets och kriminalitetens roll i gäng

Kriminalitet spelar, som redogjorts ovan, en viktig roll i gäng. Våld och annan gängrelaterad kriminalitet har en lång historia. 1898 gjorde läraren Henry D. Sheldon den första undersökningen av ungdomars aktiviteter där 2508 elever från tio regioner i USA skriftligt beskrev vilka organisationer de deltog i. Av undersökningen framkom att vissa elever medverkade i s.k. *fighting gangs*, som innebar att små grupper från olika skolor eller stadsdelar slogs mot varandra.²⁹

Thrasher anmärkte på samspelet mellan ett avvikande beteende (*delinquency*) och ungdomarnas ömsesidiga förhållanden genom att hävda att våldet fungerade som en förenande faktor, samt att våldet blir ett tecken på lojalitet som ökar solidariteten i gruppen. Trots att gängmedlemmar ägnar sig åt olika typer av brott spelar våldet en central roll i gängen. Han påpekade framför allt att gäng utvecklas genom strid och växer genom konflikter.³⁰ När Klein kom att utveckla definitionen av gäng i början av 1970-talet definierade han enbart vad som kunde betraktas som ungdomsgäng (*juvenile gangs*) eller brottsgäng (*delinquent gangs*). På 1990-talet ändrade han sin definition genom att betona att gäng inte enbart kunde

---

²⁵ O'Brien, m.fl. (2013), s. 419.

²⁶ O'Brien, m.fl. (2013), s. 420f.

²⁷ Puhakka (2005), s. 11.

²⁸ Puhakka (2005), s. 12.

²⁹ Howell (2012), s. 54.

³⁰ Decker, ”Collective and Normative Features of Gang Violence”, *Justice Quarterly* 1996, s. 244; Rostami (2013), s. 40.

hänföras till ungdomar eller ses som ett homogent fenomen. Han gör skillnad på olika typer av gäng baserat på deras egenskaper. Vad som skiljer gängen åt är exempelvis typen av brott de begår. Gatugängen är oftast ofokuserade och slumpmässiga i sin brottsutövning. De uppvisar ett s.k. ”smörgåsbordsliknande” (*cafeteria-style*) brottsmönster och är således inte inriktade i någon särskild typ av brott. Enligt Klein är dock kriminalitet den avgörande delen av definitionen på gäng. Han menar att det är kriminalitet som skiljer ungdomsgäng från andra ungdomsgrupper.³¹

Våld och hotet om våld är dominerande i gänglivet. Katz (1988) påpekar att gäng utmärker sig från andra grupper genom fruktan, som således resulterar i att gäng har en större benägenhet att använda och utsättas för våld. Decker (1996) betonar att hotet om våld är det som är avgörande för att våldet ska fortsätta samt för att förklara våldets roll i gänglivet. Med hot menas eventuella överträdelser och fysiska angrepp gentemot gänget från andra gäng. Hot kan också bidra till att gäng växer. Det sker, menar Decker, dels genom att en sammanhållning skapas, dels genom s.k. smitta (*contagion*). Enligt Klein (1971) ökas sammanhållningen i ett gäng i proportion till det uppfattade hotet från andra konkurrerande gäng. Således fungerar hotet om våld som en katalysator till att öka solidariteten mellan medlemmarna, motivera fler unga att gå med i gängen, samt göra det möjligt att utföra våldshandlingar som man annars inte hade utfört ensam.³² Gängbildning och gängvåld ökar även genom ”smitta”³³. Med det menas våldshandlingar som ofta grundar sig på någon typ av vedergällning för ett tidigare våldsamt angrepp. För att smitta ska föreligga måste tre villkor vara uppfyllda: att fysiska angrepp är avgränsade till ett visst område, att fysiska angrepp är av ömsesidig karaktär, samt att fysiskt våld ökar. Decker menar att det således är dessa faktorer som hjälper till att beskriva innebörden av hot i relation till gäng.³⁴

Genom att gäng och gängmedlemmar utför våldshandlingar för att skapa fruktan får hot ytterligare en funktion. Av utomstående grupper och individer betraktas gäng och deras medlemmar som hotfulla. Hot som gängmedlemmar utsätts och utsätter andra för får till följd att de isoleras från sociala institutioner som skola, familj och arbetsmarknad. På så sätt hindras unga från att ta del av de relationer och aktiviteter som kan hjälpa dem bli en del av samhället och begränsa eller avbryta deras kriminella aktiviteter.³⁵

I en studie som sträckte sig under tre års tid, där man intervjuade 99 aktiva gängmedlemmar från 29 olika gäng i St. Louis, Missouri, framkom det tydligt att medlemmarna såg våld som en central del av gänglivet. Våld

---

³¹ Rostami (2013), s. 41f.

³² Decker (1996), s. 244f.

³³ Den engelska termen är, som redan angivits, ”contagion”. Vid användning av termen hänvisar Decker till Loftin (1984). ”Smitta” är mitt eget försök till en svensk översättning från engelskan. Ett annat förslag på ordval som fortfarande är troget det engelska ordets innebörd är t.ex. ”spridning”.

³⁴ Decker (1996), s. 245.

³⁵ Decker (1996), s. 246.

nämndes mer än något annat ämne (med undantag av droger) under intervjuerna. Gångmedlemmarna gjorde även hundratals referenser till olika typer av våldshandlingar, såsom mord, misshandel och rån. 90 procent berättade att de deltagit i brott som involverat våld och 70 procent hade begått egendomsbrott. Bland de intervjuade medlemmarna framkom att 80 procent hade blivit arresterade åtminstone en gång, och antalet arresteringar per person var åtta i genomsnitt. På frågan om de ägde ett vapen visade ett fåtal av gångmedlemmarna sina pistoler under intervjun. De flesta medlemmar berättade att deras liv i gänget föranleddes av en våldsamt händelse, vanligen av andra medlemmar vid insparken³⁶ i gänget.³⁷

2.5 Gångtillhörighet och föreställningar om maskulinitet

Att våld är en central komponent i gänglivet har tidigare konstaterats. Såsom till viss del redan berörts ovan är en annan aspekt som också har betydelse för ungdomars lockelse till gänglivet gängens möjlighet att fostra en manlig identitet. Gångforskare Cloward och Ohlin har på 1960-talet refererat till den s.k. ”gångprocessen”, som innebär att gäng fungerar som ett substitut för samhället när det gäller att tillgodose behovet av en maskulin identitet hos socialt utsatta tonåringar.³⁸

Globalt sett har det gjorts väldigt få undersökningar av gångtillhörighet och maskulinitet. År 2008 gjordes en empirisk studie som syftade till att undersöka relationen mellan urbant våld och konstruktioner av maskulinitet. Studien bestod i att intervjua unga män, såväl gångmedlemmar som icke-medlemmar, från två fattiga områden i Medellín, Colombias näst största stad. Avsikten med undersökningen var även att utreda hur unga, som hade liknande bakgrunder, kunde välja olika vägar i livet. Den ena undersökta gruppen bestod av 17 unga män som tillhörde beväpnade och våldsamma grupper, den andra av 15 unga män som arbetade tillsammans med den lokala organisationen mot våld.

Vad studien visade var att utövande av maskulinitet inte var en enskild faktor i urbant våld men att den spelade en viktig roll i att reproducera våldet. Gäng blir ett lockande medel till att ”göra maskulinitet”³⁹ för killar och unga män från socioekonomiskt utsatta områden. Ungdomar som inte ingick i gäng hade under barndomen oftast utvecklat en ”moraliskt förkastelse” av gäng, kriminalitet och våld genom stöd från familj, vilket fick dem att välja andra sätt att utveckla en manlig identitet på. De ungdomar som däremot valde att gå med i gäng hade i mindre utsträckning

---

³⁶ Gångmedlemmarna själva använde uttrycket ”beaten in” (passiv form) vid hänvisning till någon form av initiationsrit som involverar våld.

³⁷ Decker (1996), s. 248ff.

³⁸ Baird, ”The Violent Gang and the Construction of Masculinity”, *Safer Communities* 2012, Vol. 11 no. 4, s. 182.

³⁹ Baird använder här uttrycket ”doing masculinity”.

utvecklat denna moraliskt förkastande attityd under barndomen, framför allt p.g.a. familjeproblem. Dessa unga tenderade att beundra äldre ungdomar som ingick i gäng och se gängen som en lockande väg till att utveckla en manlig identitet.⁴⁰

Vad som också framgick av undersökningen var att båda grupperna av unga män sökte en väg till en manlig identitet som inrymde respekt, värdighet och högaktning. Skillnaden mellan grupperna var dock att de hade olika möjligheter till att utveckla denna manliga identitet. De som valde ett gängfritt liv hade oftast en mer positiv bild av sin uppväxt än de som anslöt sig till gäng. Stöd från familj och släktingar i skolarbete och fritidsintressen, tillsammans med barndomsuppfattningen att gäng är moraliskt förkastliga, hade ett väsentligt inflytande på dessa ungdomar i deras val av umgänge under tonåren, vilket också ledde till att de sökte andra sätt att utveckla en maskulin identitet på. Genom undersökningen framkom således att ungdomars umgängeskretsar hade en fundamental påverkan på om de förkastade eller anslöt sig till gäng.⁴¹

---

⁴⁰ Baird (2012), s. 179.

⁴¹ Baird (2012), s. 186.

3 Straffmätning, påföljder och påföljdsregler

Följande kapitel syftar till att först ge en överblick av de påföljds- och straffmättningsregler som domstolar använder i sin rättstillämpning, och som anges i BrB. Huvuddelen av kapitlet syftar framför allt till att ge en redogörelse av de allmänna påföljderna och en förjupande beskrivning av de specifika påföljdsregler som gäller för unga lagöverträdare.

3.1 Om straffvärde och straffmätning

I 29:1 första stycket BrB anges allmänna grunder för straffmätning. Huvudregeln är att straff mäts efter brottets eller den samlade brottslighetens straffvärde, med andra ord hur allvarligt brottet är. Att straffvärdet ska ligga till grund för straffmätningen är ett uttryck för principerna om ekvivalens och proportionalitet, d.v.s. att lika svåra brott ska ge lika hårda straff och att svårare brott ska straffas hårdare än lindrigare brott. Bestämmelsen kan tyckas ge utrymme för olika uppfattningar om vilket straffvärde olika brott bör ha men syftet är att skapa en enhetlig rättstillämpning där straffnivån för olika brott är oberoende av vilken domare som dömer i det enskilda fallet. Bestämmelsen betonar detta genom att ange att rätten ska beakta en enhetlig rättstillämpning och att straff ska bestämmas inom ramen för den tillämpliga straffskalan. Således ska domstolarna vid sin bedömning av straffvärde utgå från den allmänna värdering som lagstiftaren uttrycker genom den aktuella straffskalan samt beakta de principer som utvecklats genom praxis. Vilken straffskala som ska tillämpas framgår av brottsbeskrivningen. Rör det sig om gradindelade brott, t.ex. misshandel, är straffskalan beroende av vilken svårhetsgrad brottet bedöms ha. I sådana fall måste domstolen inledningsvis bestämma vilken svårhetsgrad ett brott tillhör innan straffmätningen kan ske.⁴²

Av bestämmelsens andra stycke framgår vilka faktorer som ska ligga till grund för straffvärdet. Där anges att vid bedömning av straffvärdet inom straffskalan ska rätten beakta den skada, kränkning eller fara som brottet har inneburit, vad den tilltalade har insett eller borde ha insett om detta, samt de avsikter eller motiv som hen haft. Rätten ska särskilt beakta om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person. Villkoren som anges är det objektiva omständigheterna som ska beaktas. Dessa ska tolkas i vid mening och har oftast utgångspunkt i den aktuella brottsbeskrivningen. De subjektiva omständigheterna som ska beaktas vid bedömningen av straffvärdet är vad den tilltalade insett eller borde ha insett samt dennes avsikter och motiv. Här görs alltså en uppsåts-

---

⁴² Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 1 §; SOU 2012:34 s. 68.

eller oaktsamhetsbedömning. Hur grov oaktsamheten varit samt vilken form av uppsåt som förelegat är av betydelse för straffvärdet. Det betraktas som en försvårande omständighet, så länge det inte ändrar brottsrubriceringen, om uppsåtet sträckt sig längre än brottets faktiska verkningar. Av betydelse är också bakgrunden till den tilltalades handlingar, om det t.ex. rört sig om en impulshandling, som inte ger ett lika högt straffvärde som om handlingen varit väl övervägd, vilket betraktas som en försvårande omständighet. En annan försvårande omständighet är om den tilltalade genom sitt handlande har uppvisat en uppenbar likgiltighet inför rättsligt skyddade värden. Sådana omständigheter som inte täcks av den tilltalades uppsåt eller oaktsamhet ska inte beaktas i straffvärdebedömningen. Det är omständigheterna vid brottstillfället som har betydelse. Den tilltalades person, tidigare brottslighet eller vad som skett efter brottet är irrelevant för straffvärdebedömningen. Andra styckets andra mening, som anger att rätten särskilt ska beakta om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv, hälsa eller trygghet till person, infördes 2010 med avsikt att åstadkomma en höjd straffnivå för allvarliga våldsbrott. Domstolen ska således i varje enskilt fall pröva om gärningen bestått i eller innefattat ett sådant angrepp.⁴³

I 29:2 BrB uppräknas försvårande omständigheter som, om tillämpliga i det enskilda fallet, leder till att straffvärdet höjs. Bestämmelsen består av åtta punkter som har till syfte att vara exemplifierande, d.v.s. det kan alltså förekomma andra omständigheter som kan vara försvårande i det konkreta fallet. Bestämmelsen rymmer dock de omständigheter som är de vanligaste och mest betydelsefulla, som återopats som försvårande i tidigare praxis. Eftersom omständigheterna som anges är exemplifierade utesluts inte att även andra omständigheter kan beaktas och tillmätas lika stor eller större betydelse. De försvårande omständigheterna ska beaktas vid sidan av vad som gäller för varje brottstyp. Bedömningar av brottsrekvisiten samt det som anges i 29:1 BrB sker därför separat från denna bestämmelse. Exempelvis markerar punkt 2 att det utgör en försvårande omständighet om den tilltalade visat särskild hänsynslöshet. Liknande rekvisit förekommer för brottsrubriceringen grov misshandel, vilket innebär att rätten vid avgörandet av brottets svårhetsgrad redan har beaktat en sådan omständighet. Då saknas oftast skäl till att ytterligare ta hänsyn till omständigheten vid straffmätningen inom den aktuella straffskalan.⁴⁴

De förmildrande omständigheterna som anges i 29:3 BrB är, liksom de försvårande i 2 §, exemplifierande, och rätten ska således beakta alla omständigheter som är av betydelse i det konkreta fallet. Omständigheterna som anges i denna bestämmelse strävar till att betona de förmildrande omständigheter som av praxis har ansetts vara de vanligaste och mest betydelsefulla. I likhet med de punkter som anges i 2 § finns i denna bestämmelse förmildrande omständigheter som kan förekomma i andra bestämmelser och därmed minska straffvärdet. Ett sådant exempel är 23:5

---

⁴³ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 1 §; SOU 2012:34 s. 68f.

⁴⁴ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 2 §; SOU 2012:34 s. 70f.

BrB där det stadgas att om någon i mindre mån medverkat till ett brott ska det beaktas vid straffvärdebedömningen och rätten kan i vissa fall döma till ett lägre straff än vad som är stadgat för brottet.⁴⁵ Till skillnad från 2 § innehåller denna bestämmelse ett andra stycke som anger att rätten har möjlighet att döma ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet om det föreligger sådana omständigheter som anges i första stycket och om det är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde.⁴⁶

Utöver brottets straffvärde som bestämts i enlighet med bestämmelserna i 29:1-3 BrB ska rätten vid straffmätningen även i skälig omfattning ta hänsyn till billighetsskäl i 29:5. Dessa är inte hänförliga till brottet i sig utan till den tilltalades person och handlande efter brottet. De omständigheter som uppräknas i bestämmelsen syftar till att verka i mildrande riktning. Första stycket innehåller de omständigheter som rätten ska beakta medan det andra stycket anger att rätten får döma till ett lindrigare straff än vad som är föreskrivet för brottet om det föreligger någon omständighet som anges i första stycket och om det är påkallat av särskilda skäl. Omständigheterna som omnämns i första stycket är, till skillnad från de som anges i 29:2-3 BrB, uttömmande. Sista punkten är allmänt hållen och ger utrymme för att beakta sådana faktorer som inte redan uttryckts. Bestämmelsen är avsedd att tillämpas med försiktighet för att inte riskera en oenhetlig praxis och sociala orättvisor vid straffmätningen. Paragrafen syftar till att beakta och i viss mån minska en s.k. sanktionskumulation. Rätten ska med andra ord ta viss hänsyn till att den tilltalade kan genomgå andra negativa påföljder än den som dömts ut av domstolen, t.ex. utvisning, avskedande, indraget körkort m.m. Att inte ta hänsyn till faktorer av det slag som anges i bestämmelsen vid påföljdsbestämningen kan framstå som orättfärdigt. Rör det sig om vanligt förekommande eller viktiga fall av sanktionskumulation, t.ex. påföljd som även innefattar skadeståndsskyldighet, kan dessa endast undantagsvis beaktas vid straffmätningen.⁴⁷ Om det med hänsyn till en omständighet i denna bestämmelse är oskäligt att döma till påföljd ska rätten döma till påföljdseftergift, enligt 29:6 BrB. Båda bestämmelser ska tillämpas restriktivt.⁴⁸

Vid straffmätningen ska rätten även beakta den tilltalades risk för återfall, enligt 29:4 BrB. Såvida inte återfallet kan beaktas vid påföljdsvalet ska rätten vid straffmätningen i skärpande riktning ta hänsyn till om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott. Det innebär att återfallsrisk i första hand beaktas vid påföljdsvalet eller vid förverkande av villkorligt medgiven frihet. Om det inte finns någon villkorligt medgiven frihet att

---

⁴⁵ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 3 §.

⁴⁶ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 3 §; SOU 2012:34 s. 72.

⁴⁷ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 29 kap. 5 §; SOU 2012:34 s. 72f.

⁴⁸ SOU 2012:34 s. 73.

förverka eller om kvarvarande strafftid som kan förklaras förverkad är för kort kan återfallsrisken komma att skärpa straffet.⁴⁹

3.2 Allmänna påföljder enligt BrB

I detta avsnitt görs en kort redovisning av de påföljder som gäller generellt, d.v.s. både för vuxna och unga lagöverträdare. Med påföljder menas de straff som nämns i BrB: böter, fängelse, villkorlig dom, skyddstillsyn och överlämnande till särskild vård. Vad gäller påföljdernas svårighetsgrad anses fängelse vara en svårare påföljd än villkorlig dom och skyddstillsyn. Villkorlig dom och skyddstillsyn, som anses jämställda i svårhet, betraktas som svårare påföljder än böter.⁵⁰

3.2.1 Böter

Den lindrigaste påföljden är böter, som kan dömas ut i form av penningböter, normerade böter eller dagsböter. Det finns inga åldersinskränkningar för att döma ut böter. Påföljden kan anpassas efter brottets svårighet och den dömdes förmåga att betala. Om en viss bötesform inte är föreskriven för brottet döms bötesstraffet ut som dagsböter. Ju allvarligare ett brott är desto högre antal dagsböter. Antalet dagsböter bestäms till lägst 30 och högst 150, om det inte rör sig om ett gemensamt straff för flera brott. Om så är fallet får antalet dagsböter utökas till 200. Dagsbotens belopp bestäms efter den dömdes ekonomiska förhållanden. Vid bestämmande av dagsbotens belopp ska man beakta, utöver brottets svårhetsgrad, om den tilltalade/misstänkte tidigare har begått brott. Varje dagsbot kan uppgå till minst 50 och högst 1000 kr. Domstolarna och åklagarna använder RÅ:s riktlinjer för att beräkna dagsbotsbelopp men är inte bundna av dem. Eftersom unga lagöverträdarens ungdom beaktas vid straffmätningen kan antalet dagsböter till viss del reduceras. Dagsbotsbelopp kan även jämkas. HD har dock i NJA 1996 s. 195 fastslagit att jämkning inte bör ske för en ung lagöverträdare som bor hos vårdnadshavare och saknar inkomst och förmögenhet.⁵¹

Penningböter är i förhand bestämda belopp för ett straffbart beteende, exempelvis cykelåkning utan nödvändig belysning. Lägsta penningböter är 200 och högsta är 4000 kr. Rör det sig om ett gemensamt straff kan penningböter dömas ut till 10 000 kr. Eftersom penningböter är redan fastställda belopp har gärningsmannens ålder eller betalningsförmåga ingen självständig betydelse. Den tredje bötesformen, normerade böter, förekommer inom specialstraffrätten. Böter av denna typ bestäms efter värdet av vinsten som lagöverträdaren har fått eller efter annat liknande

---

⁴⁹ SOU 2012:34 s. 74.

⁵⁰ Nordlöf, *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*, Lund 2012, s. 180.

⁵¹ Nordlöf (2012), s. 180f; Thunved, m.fl., *Samhället och de unga lagöverträdarna*, Stockholm 2007, s. 156f.

värde. Storleken är således inte fastställd genom lag utan grundar sig på föremålet för brottet eller annan beräkning. Normerande böter förekommer vid brott där det anses vara särskilt viktigt att lagöverträdaren drabbas av en kännbar ekonomisk förlust, t.ex. skattetillegg som kan påföras en om man lämnat oriktiga uppgifter i självdeklaration.⁵²

3.2.2 Villkorlig dom

Om ett brott innehåller fängelse i straffskalan och en bötespåföljd inte är möjlig eller bedöms som otillräcklig kan en tilltalad dömas till villkorlig dom. Påföljden betyder att den tilltalade underkastas en prøvotid på två år där hen ska iaktta skötsamhet och efter förmåga försöka försörja sig, istället för att dömas till en frihetsberövande påföljd. 27 kap. BrB innehåller bestämmelserna om villkorlig dom. I 30:7 första stycket BrB finns allmänna bestämmelser om förutsättningarna för att döma till villkorlig dom. Där anges att rätten ska beakta om det saknas anledning att befara att den tilltalade kommer återfalla i brott som skäl för att döma till villkorlig dom. Påföljden är således, enligt bestämmelsen, endast utesluten i de fall då det finns en särskild anledning att befara återfall. Villkorlig dom är således avsedd för den som begått enstaka brott och bedöms kunna avhålla sig från brott utan någon form av åtgärd. Påföljden förekommer ofta inom åldersgrupperna 15 till 17 år och 18 till 20 år. Villkorlig dom kan dömas ut om brottet inte är svårare än elva månaders fängelse.⁵³

Enligt huvudregeln i 30:8 BrB ska villkorlig dom förenas med böter (högst 200 dagsböter), om inte böter med hänsyn till skyldighet att fullgöra samhällstjänst eller andra följder av brottet skulle drabba den tilltalade för alltför hårt, eller om det finns andra skäl mot att använda böter som påföljd. Omvänt innebär det således att undantag från att kombinera villkorlig dom med böter endast får göras om det finns särskilda skäl. Böter kan användas som påföljd oavsett om böter föreskrivs för brottet eller inte.⁵⁴

En villkorlig dom kan också förenas med samhällstjänst, som kan användas istället för fängelse, men endast om brottets straffvärde inte föranleder ett svårare straff än fängelse på elva månader. De grundläggande förutsättningarna för att döma till villkorlig dom i kombination med samhällstjänst är att fängelse förekommer i brottets straffskala och att det saknas särskild anledning att befara att den tilltalade kommer fortsätta att begå brott. Om fängelse inte är aktuellt för brottet ifråga kan den tilltalade inte dömas till samhällstjänst utan endast villkorlig dom. Föreskrift om samhällstjänst innebär en skyldighet att utföra oavlönat arbete i lägst 40 och höst 240 timmar. Antalet timmar samhällstjänst ska stå i proportion till längden på det fängelsestraff som annars hade dömts ut. Av 30:7 andra stycket BrB framgår att samhällstjänst förutsätter att den tilltalade

---

⁵² Nordlöf (2012), s. 181-183.

⁵³ Nordlöf (2012), s. 200f; Thunved, m.fl. (2007) s. 157f.

⁵⁴ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 30 kap. 8 §; Nordlöf (2012) s. 204.

samtycker till samhällstjänst och att det är lämpligt med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter. Samtycket motiveras av att den dömda måste vara villig att samarbeta för att samhällstjänsten ska kunna genomföras. Domstolen grundar sin bedömning av den tilltalades möjligheter att fullgöra samhällstjänsten på hans personliga förhållanden. Det görs en bedömning i varje enskilt fall. Dock utgör missbruk en sådan omständighet som kan försämra den tilltalades möjligheter att genomföra samhällstjänsten. Rätten ska även beakta tidigare brottslighet samt omfattningen av denna. Har den tilltalade återfallit efter en tidigare meddelad dom med samhällstjänst bör samma påföljd användas endast i undantag. När rätten meddelar en föreskrift om samhällstjänst ska den i domslutet ange hur långt fängelsestraff som skulle dömts ut om fängelse hade valts som påföljd istället. Samhällstjänsten ska fullgöras genom en arbetsplan som upprättas av Kriminalvården. Villkorlig dom kan i kombination med samhällstjänst också kombineras med böter, även om en presumtion för detta saknas.⁵⁵

3.2.3 Skyddstillsyn

Påföljden skyddstillsyn kan dömas ut för ett brott med fängelse i straffskalan. Domstolen ska först ta ställning till om skäl för att välja fängelse som påföljd föreligger. Föreligger inte skäl för fängelse räcker det som förutsättning att döma ut till skyddstillsyn. Om fängelse i ett år eller mer är stadgat för brottet får påföljden skyddstillsyn endast användas undantagsvis. Som skäl för skyddstillsyn ska rätten, enligt 30:9 BrB beakta om det finns anledning att anta att en sådan påföljd kan bidra till att den tilltalade avhåller sig från fortsatt brottslighet. Således är skyddstillsyn utesluten endast som det helt saknas anledning att tro att påföljden kan bidra till att den dömda inte återfaller i brott. Skyddstillsyn, liksom villkorlig dom, kan kombineras med föreskrift om samhällstjänst och dagsböter. Till skillnad från villkorlig dom, som är avsedd att användas när återfallsrisken är liten, är skyddstillsyn avsedd att användas i fall där risken för återfall är större men inte så stor att fängelse ska dömas ut. I 30:9 BrB anges som skäl till att använda skyddstillsyn som påföljd bl.a. att det skett en påtaglig förbättring av den tilltalades personliga eller sociala förhållanden som i något avseende kan ha haft samband med hans brottslighet, eller att den tilltalade genomgår behandling för missbruk eller annat förhållande som kan ha haft samband med personens brottslighet. Påföljden ska tillämpas restriktivt vid sådana fall där den tilltalade ännu inte fyllt 18 år vid domens avkunnande. Skyddstillsyn förutsätts då vara lämpligare än överlämnande till särskild vård inom socialtjänsten. Om socialnämnden har uttömt alla sina resurser, om den unges levnadsförhållanden har stabiliserats, och om det inte föreligger synnerliga skäl för en fängelsepåföljd men det finns särskilda skäl för skyddstillsyn, kan rätten döma den unge till skyddstillsyn.⁵⁶

⁵⁵ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 30 kap. 8 §; Nordlöf (2012), s. 205f; Thunved m.fl. (2007), s. 157f.

⁵⁶ Nordlöf (2012), s. 208f; Thunved, m.fl. (2007), s. 158f.

Skyddstillsyn pågår under en tre års prøvotid. Den dömde ska stå under övervakning från dagen för domen om inte domstolen särskilt fastslagit att övervakningen börjar när domen vunnit laga kraft. Som huvudregel gäller att övervakningen upphör efter ett år. Övervakningen kan förlängas om det behövs för att fullgöra samhällstjänst. Påföljden skyddstillsyn, liksom villkorlig dom, kan kombineras med föreskrift om samhällstjänst och dagsböter. Det krävs inte att det finns föreskrivet eller i straffskalan för det aktuella brottet för att kunna kombinera skyddstillsyn med dagsböter. Rätten ska beakta om böter är påkallat med hänsyn till brottets straffvärde eller art eller den tilltalades tidigare brottslighet. För att kombinera skyddstillsyn med föreskrift om samhällstjänst ska rätten beakta om den tilltalade samtycker till det, under förutsättning att samhällstjänst är lämplig med hänsyn till den tilltalades person och övriga omständigheter. Kombinationen skyddstillsyn och samhällstjänst används främst för dem som annars skulle dömts till frihetsberövande påföljd efter återfall i inte alltför allvarliga vålds- och förmögenhetsbrott. Den tilltalade kan även, i samband med påföljden skyddstillsyn, dömas till ett kort fängelsestraff som kan verkställas omedelbart.⁵⁷

3.2.4 Fängelse

Fängelse döms ut på viss tid mellan 14 dagar och tio år eller på livstid. Det råder en allmän presumtion mot fängelse, vilket framgår av 30:4 första stycket BrB där det betonas att rätten vid val av påföljd ska fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd än fängelse. Genom denna lydelse framkommer således att rätten alltid ska pröva om den istället kan döma ut villkorlig dom eller skyddstillsyn innan den beaktar fängelse som påföljd. Fängelsepåföljden kan även förlängas vid återfall. Dock finns vissa begränsningar vad avser förlängning vid brott som begåtts av innan den tilltalade fyllt 21 år.⁵⁸

När det gäller unga lagöverträdare har påföljden fängelse ett begränsat tillämpningsområde. Av undersökningar har framgått att kriminalvård i anstalt leder till dålig rehabilitering och fler återfall. Dessutom har fängelse en nedbrytande effekt på den unges personlighet. Unga anses inte ha utvecklat sin ansvarsförmåga fullt ut och de är p.g.a. sin ålder känsligare för verkställigheten av påföljder än äldre. Ingen får dömas till fängelse för brott som personen begick innan hen fyllde 21 år. Har en ung person mellan 18 och 21 år begått ett brott krävs det särskilda skäl med hänsyn till brottets straffvärde eller annat för att döma denne till fängelse. Vid särskilt svår eller omfattande brottslighet eller flera återfall i grov brottslighet, samt vid brott som föreskriver kort fängelsestraff, kan fängelse användas som påföljd. Är den unge under 18 får fängelse endast dömas ut om det finns synnerliga skäl för det, med andra ord, endast i undantagsfall. I sådana fall får den unge inte placeras tillsammans med antagna som är över 18 år, om det inte anses vara

⁵⁷ Nordlöf (2012), s. 208ff; Thunved, m.fl. (2007), s. 158f.

⁵⁸ Nordlöf (2012), s. 184; SOU 2012:34 s. 83.

till den unges bästa. Är förutsättningarna för fängelse uppfyllda ska rätten i första hand bestämma påföljden till slutet ungdomsvård istället för fängelse. Om en ung person under 18 år är åtalad för ett brott som förskriver fängelse hörs vårdnadshavare eller annan som ansvarar för den unge, om möjligt, dessförinnan. Saknas särskilda skäl för fängelse krävs det ett yttrande av socialnämnden för att döma en person under 21 år till fängelse i mer än tre månader. Döms en ung lagöverträdare till fängelse ska den personen villkorligt frigives efter två tredjedelar. Den villkorliga frigivningen pågår under en prøvotid som motsvarar återstående fängelsetid och som måste vara minst ett år. Finns det ett behov, kan den unge under prøvotiden ställas under övervakning och/eller åläggas att följa vissa föreskrifter. Dock gäller villkorlig frigivning inte en fängelsepåföljd i kombination med skyddstillsyn.⁵⁹

3.3 Särskilt om särbehandlingen och straffmätningen av unga

Unga lagöverträdare har en särställning i svensk straffrätt. I 1 kap. 6 § BrB anges ett absolut förbud mot att döma den som begått brott innan hen fyllt 15 år till brottspåföljd. Den ålder som är avgörande är åldern när brottet begicks, inte när brottet lagförts. Den dag personen begår en brottslig gärning måste hen ha fyllt 15 år för att kunna dömas till straffrättsligt ansvar.⁶⁰ I NJA 1998 s. 693 ogillades ett åtal på grunden att det inte ansågs styrkt att den tilltalade fyllt 15 år vid tidpunkten för gärningarna. Trots att någon straffpåföljd inte får dömas ut betecknas gärningen ändå som ett brott även om den begåtts innan den unge fyllt 15 år. Syftet är att t.ex. möjliggöra att en vuxen eller någon över 15 år kan dömas för medverkan till brott enligt 23:4 BrB även om huvudgärningen begåtts av någon som ännu inte är straffmyndig. Den som har begått brott innan hen fyllt 15 år är således inte underställd kriminalvården utan blir istället föremål för socialtjänstens åtgärder.⁶¹

Att unga lagöverträdare särbehandlas beror delvis på att man vill skydda dem. En ung person antas inte ha samma grad av mognad och samma värderingar som en vuxen. Den genomgående tanken bakom särbehandlingen tycks vara att ungas kriminalitet kräver förståelse, snarare än fördömdelse. Ofta betraktas ungas kriminalitet som ett resultat av en svår hem- eller uppväxtmiljö. När det gäller påföljder anses en frihetsberövande påföljd kunna ta större skada på ett barn än en vuxen person. De flesta unga saknar pengar att betala eventuella böter med och att omvandla ett bötesstraff till fängelsestraff är inte lämpligt i dessa fall. Trots att mognadsgraden varierar efter individ är straffbarhetsåldern satt till en bestämd ålder av rättssäkerhetsskäl.⁶²

---

⁵⁹ Nordlöf (2012), s. 184ff.

⁶⁰ Nordlöf (2012), s. 178.

⁶¹ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 1 kap. 6 §.

⁶² Nordlöf (2012) s. 178.

Vid val av påföljd kan påföljden skärpas vid beaktande av tidigare brottslighet. Rätten ska även beakta hur pass lång tid som förflutit mellan brotten, om brotten är likartade eller om de är särskilt allvarliga. För unga lagöverträdare får brott som de begått innan de fyllt 21 år inte läggas till grund för straffskärpning i samband med fängelse. När det kommer till straffskärpning gäller således BrB:s påföljder i begränsad utsträckning.⁶³

Annat är det vid straffreduktion där den unges ungdom, om personen begått brott innan hen fyllt 18 år, eller när hen var mellan 18 och 21 år, särskilt ska beaktas. Enligt 29:7 BrB, som ger uttryck för den s.k. ungdomsrabatten, kan personen dömas till ett lindrigare straff än vad brottet föreskriver. Dessutom får den unge inte dömas till fängelse på livstid. Av 29:7 andra stycket BrB framgår även att den unge för brott som begåtts innan 21 års ålder inte får dömas till svårare straff än tio års fängelse. Om ett brott föreskriver fängelse på längre tid eller på livstid, eller om fängelse avses som straff för flera brott får fängelse i högst 14 år dömas ut. För att döma ut lindrigare straff enligt 29:7 BrB krävs inte att den unges ålder har påverkat hens handlande, utan syftet är att unga som ännu inte har fyllt 21 år ska straffas lindrigare än normalt. 29:7 BrB har dock inte för avsikt att påverka bedömningen av brottet eller brottslighetens straffvärde. Detta har uttryckts av HD i både NJA 1991 s. 444 och NJA 1994 s. 153. Grunden till att domstolar ska beakta den unges ålder är att brott som begåtts av unga normalt anses ha ett lägre straffvärde med hänsyn till att brottsligheten samverkar med de ungas bristande utveckling, erfarenhet eller omdömesförmåga. En sådan samverkan kan enligt 29:3 tredje punkten betraktas som en förmildrande omständighet endast om de i det enskilda fallet förekommit omständigheter som skiljer sig från vad som gäller ungdomar i allmänhet. I NJA 1996 s. 63 dömdes två tjejer som var 16 och 17 år till lindrigare straff än vad som var föreskrivet för brottet. Av domen framkom att HD gjort en sådan prövning som hade haft stöd av 29:3 tredje stycket.⁶⁴

När det gäller rabattstorleken på straffet vid en straffreduktion har Ungdomskommittén i sitt betänkande, SOU 1993:35, uttalat att straffet för 15-17-åringar aldrig får vara längre än hälften av det straff som en vuxen skulle dömts till i en liknande situation. Enligt praxis gäller att påföljden för lagöverträdare som var 15 år när brottet begicks reduceras till en femtedel av vad en vuxen skulle ha dömts till. Påföljden reduceras till en fjärdedel för en 16-åring och till en tredjedel för en 17-åring. 18-åringars straff reduceras till hälften, medan 19- och 20-åringar får två tredjedelar respektive tre fjärdedelar av vad en vuxen skulle ha fått.⁶⁵

---

⁶³ Nordlöf (2012), s. 248f.

⁶⁴ Berggren, m.fl., Brottbalken (1 juli 2013), kommentarerna till 1 kap. 6 § och 29 kap. 7 §; SOU 2012:34 s. 75f.

⁶⁵ Berggren, m.fl., Brottbalken (1 juli 2013), kommentarerna till 1 kap. 6 § och 29 kap. 7 §; Nordlöf (2012), s. 249f.

3.4 Ungdomspåföljder och påföljdsval

Det här avsnittet avser att ge en överblick över de påföljder som endast gäller för unga mellan 15 till 20 år.

3.4.1 Ungdomsvård

Barnkonventionens krav på barnperspektiv vid allt arbete med barn har även präglat reglerna kring unga lagöverträdare under 18 år. Barnets bästa ska enligt Barnkonventionen vara avgörande vid alla åtgärder som rör barn. Det ställs även upp krav på att unga, i samband med utredning, förundersökning och lagföring, ska behandlas på ett sätt så att det främjar den unga lagöverträdarens känsla för värdighet och värde. Vid verkställighet av påföljd betonar Barnkonventionen betydelsen av den unges rehabilitering och anpassning till samhället. Det är med hänsyn till dessa krav som reformarbetet har skett vad gäller lagföringen av och påföljdssystemet för unga lagöverträdare. Reformarbetet resulterade i lagändringar som trädde i kraft år 2007.⁶⁶

Påföljden ungdomsvård bygger på den tidigare påföljden överlämnande till särskild vård. Avsikten bakom överlämnandepåföljden var att barn och unga som begick brott i första hand skulle bli föremål för vårdinsatser och andra insatser inom socialtjänsten. Reformen som skedde år 2007 syftade till att snäva av tillämpningsområdet för när unga skulle kunna bli föremål för vård och behandling inom socialtjänsten och ändrade namnet på påföljden till *ungdomsvård*.⁶⁷

För den som begår brott innan hen fyllt 18 år ska socialtjänsten i den unges hemkommun yttra sig, om åklagaren bedömer att ungdomsvård kan bli aktuellt som påföljd. Åklagaren ska då begära yttrandet senast i samband med att åtalet väcks. I sitt yttrande ska socialtjänsten redogöra för vilka åtgärder som tidigare vidtagits och om den bedömer att den unge har ett särskilt vårdbehov. När domstolen bestämmer påföljden till ungdomstjänst eller ungdomsvård förekommer detta i princip alltid p.g.a. yttrande från socialtjänsten. Om ett vårdbehov bedöms föreligga ska socialtjänsten även ange vilka insatser som planerats, samt ange deras art, omfattning och varaktighet. Ungdomskontrakt respektive vårdplan ska innehålla en redogörelse för den unges personliga utveckling och hens levnadsomständigheter i övrigt. Det är mycket viktigt att socialtjänsten specificerar och konkretiserar ungdomskontraktet respektive vårdplanen eftersom dessa används som underlag av rätten för att få en uppfattning av om socialtjänstens planerade åtgärder kan anses tillräckligt ingripande i förhållande till brottslighetens straffvärde och art samt tidigare brottslighet. Fr.o.m. reformen år 2007 förutsätts socialtjänsten numera även motivera planerade åtgärder och insatser med att de ”ska syfta till att motverka att den

⁶⁶ Nordlöf (2012), s. 232f. Se även prop. 2005/06:165, s. 41ff.

⁶⁷ För vidare diskussion, se Borgeke & Månsson, ”Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare” SvJT 2007, s. 189f; Thunved, m.fl. (2007) s. 163f.

unge utvecklas ogynnsamt”. Vidtas insatser med stöd av SoL ska dessa alltid redovisas i ett ungdomskontrakt, som ska tydliggöra för den dömde vad hen åtar sig att genomgå. Den unge ska samtycka till vården men det finns inget krav på att kontraktet ska vara underskrivet av denne. Upprättas ett ungdomskontrakt ska rätten genom föreskrift i domen meddela att den unge ska följa kontraktet. Även innehållet i kontraktet ska framkomma i domen. Ska insatser vidtas med stöd av LVU, vilket innebär att insatserna genomförs genom tvång, upprättas enbart en vårdplan. Kontrakt eller föreskrift skrivs inte vid tvångsomhändertagande. Vårdplanen ska i sin helhet fogas till domen.⁶⁸

Grundtanken i såväl BrB och LVU är att unga lagöverträdare i åldern 15 till 18 år ska tas om hand av socialtjänsten enligt LVU om inte samtyckte till socialtjänstens åtgärder kan inhämtas. I de allra flesta fall är den unge redan tillfälligt omhändertagen enligt LVU när domstolen dömer till ungdomsvård med stöd i LVU. Om den unge döms till ungdomsvård grundat på en vårdplan måste förutsättningarna för vård med stöd av LVU prövas av en förvaltningsdomstol. För att döma en ungdom till ungdomsvård med stöd av LVU krävs att socialnämnden i vårdplanen har angett att den har för avsikt att ansöka om sådan vård hos FörvR eller att den kommer att fatta beslut om förebyggande insatser i överensstämmelse med LVU. Domstolen avgör däremot om förutsättningar för vård föreligger eller inte. För att LVU ska vara tillämplig för unga lagöverträdare under 18 år krävs att den brottsliga verksamheten påtagligt riskerar att skada den unges hälsa och utveckling. Dessutom krävs att den unge inte kan tillgodoses behövlig vård på frivillig basis. Även lagöverträdare mellan 18 och 20 år kan dömas till vård med stöd av LVU om förutsättningarna är uppfyllda och det saknas samtycke från den unge.⁶⁹

Om en ungdom under 18 år döms till fängelse eller sluten ungdomsvård och socialnämnden har ansökt om vård enligt LVU ska den fängelsepåföljden verkställas först. Därefter, om det fortfarande finns ett behov, kan den unge genomgå vård. Om den unge har dömts till skyddstillsyn föreligger inget hinder för att den unge ska placeras på ett hem för vård eller boende. Är den unge däremot omhändertagen med stöd av LVU och samtidigt döms till skyddstillsyn upphör omhändertagandet.⁷⁰

Tidigare brottslighet har betydelse även när det gäller unga lagöverträdare och kan leda till att en strängare påföljd döms ut. Majoriteten av de 15-17-åringar som döms är inte lagförda sedan tidigare, vilket kan bero på att man inte lagförs för brott som begåtts innan man fyllt 15 år. De som inte är lagförda sedan tidigare får oftare åtalsunderlåtelse än de som tidigare har lagförts åtminstone en gång. De som har lagförts sen tidigare döms i högre grad till ungdomsvård och ungdomstjänst.⁷¹

---

⁶⁸ Nordlöf (2012), s. 232ff; Öberg, m.fl., *Ungdomsvård och ungdomstjänst: en utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare*, Stockholm 2011, s. 29.

⁶⁹ Nordlöf (2012), s. 234-236.

⁷⁰ Nordlöf (2012), s. 237.

⁷¹ Öberg, m.fl. (2011), s. 24f.

Förutom ungdomstjänst, kan en dom om överlämnande till ungdomsvård även kompletteras med böter, om den unge tidigare har begått brott eller det framstår som lämpligt med hänsyn till typ av brott eller brottslighetens straffvärde. Hänsyn ska även tas till den unges betalningsförmåga och eventuell skadeståndsskyldighet. Syftet med att inkludera böter i påföljden är att reaktionen vid brottsligheten ska bli mer kännbar. När böter döms ut som tilläggsåtgärd måste den avvägas mot den socialrättsliga åtgärden. Ska den unge t.ex. placeras i ett ungdomshem kan böter inte utdömas.⁷²

3.4.2 Ungdomstjänst

Påföljden ungdomstjänst motsvarar den allmänna föreskriften om samhällstjänst och kan dömas ut som ett komplement till ungdomsvård. Påföljden kan också dömas ut separat om den kan anses tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och den unges tidigare brottslighet. Det finns dock inget krav vad gäller brottslighetens art, vilket skiljer sig från kraven för att döma till ungdomsvård i kombination med ungdomstjänst. Påföljden ungdomstjänst förutsätter att det inte finns något särskilt behov av vård eller annan åtgärd med stöd av SoL eller LVU som utgör skäl till att istället döma personen till ungdomsvård. För att rätten ska kunna döma en ungdom till ungdomstjänst krävs dennes samtycke samt att påföljden ska vara lämplig med hänsyn till ungdomens person och övriga omständigheter. Ungdomstjänst är den vanligaste påföljden som döms ut.⁷³ Att kraven uppfylls är viktigt både från den unges perspektiv och för påföljdens trovärdighet eftersom syftet är att minska risken för misslyckanden.⁷⁴ Socialtjänsten kan bedöma om någon är lämplig för ungdomstjänst genom att beakta om den unge kan passa tider, förstå och ta instruktioner, och samarbeta med andra. Mindre lämplig bedöms man vara om man har missbruksproblem, bristande utveckling eller är våldsbenägen.⁷⁵

Ungdomstjänst innebär att den unge utför oavlönat arbete och deltar i annan särskild anordnad verksamhet i lägst 20 och högst 150 timmar, se 32:2 BrB. Ungdomstjänst ska verkställas så snart som möjligt. Socialnämnden bestämmer ungdomstjänstens innehåll i en arbetsplan och utser en handledare till den unge. Den reglerade gränsen på 20-150 timmar gäller oberoende av antalet brott som begåtts. En ung lagöverträdare kan komma att dömas för ungdomstjänst vid två olika tillfällen, d.v.s. om nya brott upptäcks eller den unge begår nya brott innan tidigare ungdomstjänst har verkställts. I sådana situationer får det totala antalet timmar ungdomstjänst inte överstiga summan av om den unge lagförts för alla brott vid ett och

---

⁷² Nordlöf (2012), s. 243f.

⁷³ Nordlöf (2012), s. 239f; Öberg, m.fl. (2011), s. 22.

⁷⁴ Se vidare i prop. 2005/06:165, s. 69-70.

⁷⁵ Öberg, m.fl. (2011), s. 48f.

samma tillfälle.⁷⁶ Den som är över 18 får endast dömas till ungdomstjänst om det finns särskilda skäl. Det finns även en allmän princip om att den som är straffmyndig men ännu inte fyllt 18 år ska genomgå åtgärder av socialtjänsten, och inte kriminalvården, även om hen tidigare kan ha genomgått kriminalvård. Särskilda skäl för att döma någon i åldern 18-20 år till ungdomstjänst kan t.ex. vara att brottet begåtts innan 18 års ålder och påföljdsbestämning blir aktuell först efter att personen fyllt 18 år.⁷⁷

Syftet med ungdomstjänst i förening med ungdomsvård är att det ska utgöra en mer kännbar reaktion för ett brott. I de fall socialtjänstens planerade åtgärder inte anses vara en tillräcklig reaktion på brottet används således ungdomstjänst som ett komplement. Ungdomstjänst används först och främst för lagöverträdare i åldern 15 till 17 år. För att kunna döma en lagöverträdare äldre än 18 år till ungdomstjänst krävs att särskilda skäl föreligger. Även om ungdomstjänst liknar samhällstjänst ska påföljden dock inte användas i lika stor utsträckning som samhällstjänst. Ungdomstjänst kan som påföljd dömas ut även när fängelsepåföljd inte är ett alternativ.⁷⁸

3.4.3 Sluten ungdomsvård

Sluten ungdomsvård är en påföljd som syftar till att vara en ersättning för fängelse för dem som begår allvarliga brott innan de har fyllt 18 år. Fängelse har av lagstiftaren ansetts vara en olämplig miljö för barn och ungdomar. Därför införde man år 1998 påföljden sluten ungdomsvård som en frihetsberövande påföljd. Samtidigt som man vill minimera riskerna för skadeverkningar p.g.a. frihetsberövande är påföljden även avsedd att i rimlig utsträckning avskräcka från brott, tydligt markera grundläggande gränser och motsvara kraven på rättvisa inom straffrättskipningen. Den unge blir föremål för behövlig vård och orsakerna till den unges kriminalitet ska angripas på ett effektivt sätt. Skulle rätten bedöma att fängelse enligt 30:5 BrB bör tillämpas på den som är under 18 år ska påföljden istället bestämmas till sluten ungdomsvård i enlighet med 32:5 BrB. Det föreligger hinder mot att döma till sluten ungdomsvård om det med hänsyn till den tilltalades ålder vid lagföringen eller annan omständighet finns särskilda skäl mot det. En annan omständighet som kan utgöra ett hinder mot sluten ungdomsvård är att den unge är skyldig till att under en längre period ha begått omfattande och allvarlig brottslighet både före och efter 18 års ålder.⁷⁹

Rätten ska utöva restriktivitet med att döma ut frihetsberövande påföljder, i synnerhet fängelsestraff. Enligt 30:5 BrB, får den som är under 18 år dömas

---

⁷⁶ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentarerna till 30 kap. 5 § och 32 kap. 2 §; Nordlöf (2012), s. 240f.

⁷⁷ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentarerna till 30 kap. 5 § och 32 kap. 2 §.

⁷⁸ Nordlöf (2012), s. 240f; Se också 32:2-3 BrB.

⁷⁹ Berggren, m.fl., Brottsbalken (1 juli 2013), kommentaren till 32 kap. 5 §; Nordlöf (2012), s. 186f.

till fängelse endast om det finns ”synnerliga skäl”, och den som är över 18 men under 21 år endast om det finns ”särskilda skäl”. Skillnaderna i valet av uttryck för de båda åldersgrupperna syftar till att betona största möjliga restriktivitet för den förra gruppen och en mindre stark restriktivitet för den senare.⁸⁰ Slutna ungdomsvård ska vid påföljdsbestämningen endast dömas ut när det är motiverat som en reaktion på brottet och oberoende av om det föreligger ett vårdbehov eller inte. Slutna ungdomsvård kan dömas ut i lägst 14 dagar och högst fyra år. Brottsstraffvärdet avgör tiden. Till skillnad från fängelsestraffet sker ingen villkorlig frigivning från slutna ungdomsvård. Enligt förarbetena får det faktiska frihetsberövandet vid slutna ungdomsvård dock inte vara längre än vad det skulle vara vid ett fängelsestraff. Rätten ska således vid fastställande av påföljden slutna ungdomsvård beakta att frihetsberövandet inte får vara längre än en fängelsedom. Rätten ska alltid beakta den unges ålder vid straffmätningen och fästa särskilt avseende vid omständigheter som talar för en lindrigare påföljd. Domen får verkställas när den har vunnit laga kraft, d.v.s. när tiden för överklagande har gått ut. Innan domen vinner laga kraft har den dömda möjlighet att avge en s.k. nöjdförklaring, vilket innebär att den dömda avstår från möjligheten att överklaga domen vad avser den påföljd som har dömts ut och medger att domen får verkställas omedelbart i denna del. En nöjdförklaring kan inte återkallas och får inte heller avges innan en viss betänketid har förflutit.⁸¹

Unga som döms till slutna ungdomsvård placeras på särskilda ungdomshem, s.k. § 12-hem⁸². Hemmet väljs baserat på lämplig behandlingsmodell. Syftet är att hemmet man placeras i ska inge kontinuitet i vård och miljö för att uppfylla kravet som ställs i Barnkonventionen. Vistelsen ska utformas så att den främjar den unges anpassning till samhället och motverka skadliga följder av frihetsberövandet. Myndigheten som ansvarar för verkställigheten av slutna ungdomsvård är SiS. SiS planlägger och genomför verkställigheten i nära samarbete med socialnämnden i den dömdes hemkommun. SiS har som mål att se till att ungdomar med vårdbehov får vård av god kvalitet. I vårdutbudet ska närhetsprincipen och individuella vårdbehov beaktas. SiS ska även bedriva metodutveckling och stödja forskning, samt samarbeta med kommuner och andra samhällsorgan för att arbeta fram nya former för utslussning från § 12-hemmen. I LSU finns regler om hur slutna ungdomsvård ska verkställas. Enligt lagen ska nödvändig vård och behandling, tillfälle till utbildning, aktiviteter, förströelse, fysisk träning och vistelse utomhus erbjudas vid genomförandet av slutna ungdomsvård. Planeringen av vistelsen och utslussningen ska upprättas i en behandlingsplan av SiS tillsammans med socialnämnden.⁸³

---

⁸⁰ Berggren, m.fl., Brottbalken (1 juli 2013), kommentaren till 30 kap. 5 §.

⁸¹ Berggren, m.fl., Brottbalken (1 juli 2013), kommentarerna till 29 kap. 7 § och 30 kap. 5 §; Nordlöf (2012), s. 186f; Thunved, m.fl. (2007), s. 190; Prop. 1997/98:96, s. 157f.

⁸² Namnet syftar på 12 § LVU. I § 12-hem placeras även unga som vårdas med stöd av LVU och LVM, se mer härom på SiS:s hemsida, <http://www.stat-inst.se>, samt <http://www.behandlingshem.se/lvu-hem>.

⁸³ Nordlöf (2012), s. 186-188.

När domstolar bestämmer påföljden till slutna ungdomsvård hänvisar dem ofta till brottslighetens art och straffvärde. År 2005 dömdes 130 ungdomar mellan 15 och 20 år till slutna ungdomsvård med en genomsnittlig vårdtid på 9-10 månader. Knappt en tredjedel (32 procent) av dem var dömda för rån eller grovt rån och lika många för misshandel och grov misshandel. Påföljden döms ut vid s.k. artbrott, d.v.s. brott av sådan art att det bedömts föreligga allmänpreventiva skäl till att döma ut en sträng påföljd omedelbart även om straffvärdet inte är högt.⁸⁴ I fall då domstolarna har dömt till slutna ungdomsvård har det rört sig om allvarliga brott, ofta våld mot person. Domstolen brukar motivera slutna ungdomsvård med att det föreligger synnerliga skäl att döma till fängelse. Många av de ungdomar som döms förekommer i belastningsregistret och begår nya brott trots att de även är föremål för åtgärder från socialtjänsten eller står under skyddstillsyn. Som skäl för slutna ungdomsvård har domstolar även angett sådana omständigheter som att den unge har haft en överslätande attityd gentemot brott eller att den unges familj tagit avstånd från socialtjänsten. Domstolars vanligaste skäl till att bestämma påföljden till slutna ungdomsvård är att de inte anser att socialtjänstens planerade åtgärder, vare sig dessa grundar sig på frivillig vård med samtycke enligt SoL eller tvångsvård enligt LVU, är tillräckligt ingripande eller utgör en tillräcklig reaktion på brottet.⁸⁵

---

⁸⁴ Stenborre, ”Artbrott”, SvJT 1998, s. 746; Thunved, m.fl. (2007), s. 187.

⁸⁵ Thunved, m.fl. (2007), s. 187f.

4 Praxis

De rättsfall som redovisas i arbetet rör sig om två eller fler tilltalade under 21 år som begått brott i grupp- eller kamratsammanhang och åtalats framför allt för våldsbrott eller egendomsbrott. För att ge en begriplig beskrivning av varje rättsfall och samtidigt hålla identiteter anonyma är berörda personer, i synnerhet de tilltalade, betecknade med initialer. För varje rättsfall görs en kort redovisning av bakgrunden i målet samt relevanta omständigheter. Därefter beskrivs domstolens resonemang kring skuldfrågan och slutligen görs en redogörelse av domstolens straffmätning och påföljdsval.

4.1 Telefonnumret

Målet⁸⁶ var ett överklagande från Solna TR med två tilltalade, MK och MB, 16 respektive 17 år gamla, som framför allt åtalades för olaga tvång och misshandel. Målsägandena var G, D och S. Enligt den bakgrund som presenterades i TR uppstod ett bråk mellan MK och S på Facebook. Några dagar senare befann sig MK, MB och två andra på en plats i närheten av deras skola. G och D passerade dem på denna plats varpå de ropade till sig G. Enligt G ville gruppen ha S:s telefonnummer och när G vägrade ge ut det blev stämningen hetsig. Av D:s berättelse framgick att gruppen började slå på G. Därefter gick några från gruppen fram till D och krävde att denne skulle ge ut S:s telefonnummer. Gruppen omringade honom och han gav till slut ut telefonnumret. MK gav sedan sin telefon till G och uppmanade denne genom knuffar att ringa S för att stämma träff med honom. När S kom till busshållplatsen där han blivit tillsagd att komma fick han syn på MK och en grupp andra komma springandes emot honom. När de kom ikapp honom slog de och sparkade på honom tills ett vittne sa stopp. En stund senare sprang MK efter S och denne tog upp en kniv för att avvärja sig, enligt hans egna uppgifter.

Vid bedömningen av skuldfrågan konstaterade HovR inledningsvis att den, liksom Solna TR, fann att målsägandenas berättelser om händelseförloppet var trovärdiga. Därefter gjorde rätten först en bedömning av åtalet om brott gentemot G och D, och sedan åtalet om brott gentemot S. HovR fastslog att utredningen i målet visade att MK deltagit i misshandeln av G och att han kort därefter tillsammans med tre andra personer fått G att mot sin vilja ringa S. Agerandet bedömdes som olaga hot som utförts tillsammans och i samförstånd med andra. HovR beslutade även att MK måste anses ha medverkat i olaga tvång gentemot D genom att gemensamt och i samförstånd med andra omringa honom och genom förtäckta hot om våld tvinga honom att ge ut ett telefonnummer. MK:s roll bedömdes ha varit så

---

⁸⁶ Svea hovrätts dom, avgjord 2013-01-18, mål B 11032-12.

central vid båda händelseförloppen att HovR ansåg att han således skulle dömas som gärningsman för både olaga tvång och misshandel.

Vad avsåg MB:s ansvar ansågs det visat av utredningen att MB inte deltagit i den inledande misshandeln mot G men att han därefter på ett aktivt sätt medverkat till knuffar och uttalanden för att tvinga denne att ringa S. Ett sådant agerande kan medföra ansvar för olaga tvång, menade HovR. Rätten menade dock att det med stöd av hur gärningsbeskrivningen var formad inte var möjligt att döma MB som gärningsman för olaga tvång. Hans agerande ansågs ha inneburit att han i alla fall stärkt MK och övriga deltagare i deras uppsåt och HovR bedömde således att MB istället skulle dömas för medhjälp till olaga tvång. För olaga tvång gentemot D bedömdes MB ha samma ansvar som MK och därmed dömdes han till gärningsman.

HovR bedömde att brottet mot S, d.v.s. misshandel, var klarlagd dels genom hans egen berättelse som han berättade på ett trovärdigt sätt, dels i hans mammas och ett vittnes uppgifter. Av de skriftliga bevisen som lagts fram av åklagaren framgick att han hade flera skador som var tillräckligt omfattande för att styrka att han har blivit utsatt för misshandel. HovR anförde således att det var bevisat att MK och MB misshandlade S. Enligt vittnesuppgifter har S inte heller skadat MK med kniv, vilket innebär att någon nödvärnssituation för MK och MB inte har förelegat. Såväl HovR som TR ansåg således att det var styrkt att MK och MB hade misshandlat S och därmed skulle dömas till ansvar för detta.

Vad avser påföljd fastställde HovR i denna del TR:s dom. TR konstaterade att MB förekom i belastningsregistret. Domstolen betonade MB:s ungdom och fann att påföljden borde bestämmas till ungdomsvård med föreskrift om att MB skulle följa det ungdomskontrakt som hade upprättats av socialtjänsten och som han samtyckt till. TR gjorde samma bedömning av MK, som förvisso inte förekom i belastningsregistret, där även han, med hänsyn till hans ungdom, dömdes till ungdomsvård med särskild föreskrift att följa det ungdomskontrakt upprättat av socialtjänsten och som han samtyckt till.

4.2 Guldstöten

Det här avgörandet⁸⁷ rörde sig om ett grovt rån, där sex ungdomar tog sig in i en butik i Vårberga som sålde smycken i guld och silver samt klockor, och stal smycken till ett värde som beräknades ligga på 1,28 - 1,6 miljoner kr. Butiken var belägen inuti en galleria och entrédörren till butiken var alltid låst, även under öppettider, och kunde endast låsas upp inifrån av personalen genom att trycka på en knapp. Fyra av de tilltalade, R, J, S och I, uppgavs vara kompisar och umgicks tillsammans med andra ungdomar runt Vårberga centrum. De två övriga tilltalade, D och M, kände varandra men D kände endast S och var på så vis också bekant med de andra. Rånnet inleddes med

---

⁸⁷ Svea hovrätts dom, avgjord 2013-06-20, mål B 4161-13.

att D och M tog sig in i butiken genom att utge sig för att vara kunder. När de sedan släpptes in höll de dörren öppen för rånarna (de övriga tilltalade) som gick in i butiken, maskerade och mörkt klädda, där de slog sönder montrar och tog smycken. En av dem höll i ett vapen och avlossade ett skott mot taket. Vapnet riktades även mot de två anställda (som var målsäganden under förhandlingen). Efter att rånet fullföljts lämnade rånarna butiken.

När målet överklagades från Södertörns TR till Svea HovR hade rätten att pröva ansvaret enbart för två av de tilltalade, R och S. Vid skuldfrågan omfattade HovR:s prövning endast det som hände i butikslokalen och inte inne i personalrummet. I övrigt gjorde HovR samma bedömning som TR i skuldfrågan för varje tilltalad. Vad avser rubriceringen ”grovt rån” som valts i målet började TR med att redogöra för den lagstadgade gränsdragningen mellan rån av normalgraden och grovt rån. För att ett brott ska rubriceras som grovt rån ska rätten särskilt beakta om våldet som använts har varit livsfarligt, om gärningspersonerna tillfogat stor kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning. I praxis har den omständigheten att ett skarpladdat vapen använts tillmätts stor betydelse i rubriceringen av rånet som grovt. TR konstaterade att målsägandena hade varit i ett rum med ett vapen riktat mot sig under en lång tid helt utan möjlighet att försvara sig eller fly och att denna omständighet har upplevts som väldigt skrämmande och livshotande för dem. Andra omständigheter kring rånet har inte i sig kunnat utgöra sådana omständigheter att brottet fick anses som grovt men inte heller har de talat för en lindrigare rubricering. TR fastslog även att ett rån som utförts av sex personer i regel kräver planering och förberedelse och att brottet därför inte har varit någon impulshandling från de tilltalades sida. TR ansåg således att de objektiva rekvisiten för att ett grovt rån har skett var uppfyllda.

Vidare fortsatte TR att bedöma ansvaret för var och en av de sex tilltalade. TR bedömde att eftersom R:s DNA visats i kläderna och munskyddet som använts var det styrkt bortom rimligt tvivel att han befunnit sig inne butiken och därmed var knuten till rånet. Dessutom kunde en av de andra tilltalade, D, peka ut honom som en av killarna som träffats hemma hos henne. Vid husrannsakan hos D samma dag hittades dammskyddsmasker som sannolikt använts vid rånet, varav en av dem haft R:s DNA. Av övervakningskamerorna framgick att fyra gärningsmän väntade utanför gallerian. TR konstaterade att varje person har haft var sin roll i rånet och att det står klart att gärningsmännen träffats, om inte hos D, utanför Vårberg centrum. Enligt R har han inte vetat om att vapen skulle tas med under rånet. Detta påstående fann TR osannolikt eftersom R var vän med åtminstone två av de övriga. TR ansåg att R måste varit medveten om vapnet och att det kunde komma att användas, om så endast i skrämelsyfte under rånet. På så vis framförde TR att R skulle dömas till ansvar för grovt rån.

J erkände sin medverkan i rånet och hans erkännande hade stöd i att hans DNA fanns på en skyddsmask som hittades vid en husrannsakan i hans

bostad, samt i uppgifter av D om att han väntade utanför butiken under rånet. TR hade således att bedöma om han var att betrakta som gärningsman eller medhjälpare till rånet. TR fastslog att även om varje tilltalads gärning inte självständigt uppfyllde rekvisiten i en straffbestämmelse kan de ändå dömas som gärningsmän om deras gärningar tillsammans uppfyller brottsbeskrivningen. TR ansåg att J, genom att hålla vakt och hindra andra personer från att komma in samtidigt som han hjälpte rånarna komma ut ur butiken genom att slå sönder en fönsterruta, har haft en betydelsefull roll för rånets fullbordande. Dessutom hade J förvarat och tagit hand om de andra personernas kläder och masker efter rånet. TR fann det inte heller sannolikt att J skulle ha varit ovetandes om vapnet som användes. TR ansåg att samtliga rånare, inklusive J, fullföljde rånet trots att skott hade avlossats, vilket innebär att uppsåt för de omständigheter som rubricerade rånet som grovt hade förelegat. TR drog därför slutsatsen att J skulle dömas som gärningsman för grovt rån.

S erkände att han medverkat i rånet men förnekade att han hållit i eller haft kännedom om vapnet och att han befann sig inne på kontoret med målsägandena. Eftersom hans medverkan i rånet hade stöd i att hans blod hittats på två montrar i butiken hade TR att ta ställning till om det var han som höll i vapnet och på så vis hotat och brukat våld gentemot målsägandena, samt om han haft uppsåt till gärningarna. TR ansåg att det fanns omständigheter som talade för och emot att han var den som riktat vapnet mot målsägandena. Däremot fastslog TR att det, även i S:s fall, var ostridigt att han känt till planerna långt innan rånet. Enligt D:s uppgifter var det han som hade frågat henne om hon velat vara med, samt sett och lekt med det vapen som användes. TR menade att det föreföll osannolikt att S inte vetat om att vapnet kunde komma att användas under rånet, om så enbart som skrämselektik, och att samtliga rånare ändå fullföljt genomförandet av rånet trots att ett skott avlossats. TR ansåg således att S haft uppsåt till de omständigheter som medförde att brottet rubricerades som grovt. Därmed skulle S, liksom R och J, dömas för grovt rån.

Åtalet gentemot I ogillades eftersom TR, efter en samlad bedömning, ansåg att det fanns indikationer som talade för att han medverkat till rånet men att starka bevis som direkt knöt honom till brottsplatsen inte fanns. De omständigheter som kunde koppla honom till rånet var att han hade uppvikta byxor, som fångats på bild av övervakningskamerorna. Således ansåg inte TR att det var styrkt bortom rimligt tvivel att I medverkat i rånet. De två andra tilltalade, D och M dömdes för medhjälp till rånet. D ansågs ha uppsåt till att främja rånet eftersom hon, trots att hon anfört att hon känt olust och tvekan inför genomförandet av gärningen, inte har gett uttryck till någon ånger i sina handlingar. Hon hade även haft kännedom om planen i god tid före rånet och fått klart för sig att maskerade personer skulle medverka med skjutvapen och tillhyggen, vilket innebar att hennes uppsåt täcktes av de omständigheter som rubricerade brottet som grovt. Således dömdes hon för medhjälp till grovt rån. M, å andra sidan, dömdes för medhjälp till rån. Hon erkände att hon och D släppte in de personer som genomförde rånet i butiken. M kände ingen av de tilltalade utom D och

hennes medverkan i rånet framstod som en tillfällighet eftersom hon tillfälligt bodde hos D. Enligt TR var det inte bevisat att hon haft någon kännedom om att skjutvapen skulle användas vid rånet. Således dömdes TR henne till ansvar för medhjälp till rån.

Vid valet av påföljd för de tre gärningsmännen, R, S och J, bedömde rätten att brottets straffvärde klart översteg ministrafvet och uppgick till fem års fängelse. TR konstaterade att hänsyn skulle tas till gärningsmännens respektive ungdom. R och S var vid tidpunkten för rånet båda 16 år medan J var 17 år. Enligt ungdomsrabatten ska en 16-åring straff sättas ned till 1/4 och en 17-åring till 1/3. TR ansåg att brottets straffvärde gick upp till ett år och tre månader för R och S, och till ett år och åtta månader för J. Med hänsyn till det höga straffvärdet menade TR att det fanns synnerliga skäl för att döma till fängelse, och eftersom de tre tilltalade var under 18 år dömdes dem till slutna ungdomsvård där straffets längd bestämdes till 2/3 av straffvärdet. TR fastslog därmed att R och S skulle dömas till 10 månader, och J till 13 månader.

HovR som hade att bedöma påföljd för R och S ansåg, å andra sidan, att straffvärdet för det grova rånet gick upp till fyra års fängelse. HovR menade att straffvärdet, med hänsyn till R:s och S:s ungdom uppgick till ett års fängelse. När det gällde påföljd för R tog HovR hänsyn till ett yttrande från socialtjänsten som ansåg att R hade ett särskilt vårdbehov och att han bedömdes som lämplig och villig att genomföra ungdomstjänst. HovR bedömde att ungdomsvården tillsammans med de åtgärder som stadgades i ungdomskontraktet var tillräckligt ingripande med hänsyn till brottets straffvärde om den kombinerades med ungdomstjänst. Genom att även ta hänsyn till att R inte tidigare varit dömd för brott bestämde HovR således R:s straff till ungdomsvård med särskild föreskrift att följa det ungdomskontrakt som upprättats, samt 150 timmars ungdomstjänst. Vad avser S:s straff ansåg HovR att detta, med hänsyn till straffvärdet och den omständigheten att S tidigare varit dömd för brott, vilket utslöt ungdomstjänst, borde uppgå till åtta månaders slutna ungdomsvård.

Straffvärdet för D:s medhjälp till grovt rån uppgavs vara högt eftersom hon, liksom M, haft en viktig roll i att rånet överhuvudtaget fullföljdes. Av betydelse var också att D var 18 år vid rånet. TR bedömde inte att det fanns särskilda skäl att döma henne till fängelse med hänsyn till att hon haft problem med missbruk av cannabis. Med hänsyn till den behandlingsplan som utfärdats av Frivården ansågs en lång tids vistelse på behandlingshem utgöra en tillräckligt ingripande åtgärd för D, enligt TR. M var 17 år då brottet begicks och hennes straffvärde sattes därför ned till 1/3, vilket motsvarade fyra månaders fängelse. TR ansåg slutligen att hon var lämplig och villig att utföra ungdomstjänst, och att brottets straffvärde inte utgjorde något hinder för detta.

4.3 Hämnaden på bussen

Målet var en dom av Jönköpings TR som överklagades till Göta HovR. I målet⁸⁸ var de tre tilltalade, S, M och H åtalade för misshandel på P. De tilltalade och P befann sig på samma buss vid brottstillfället. Motivet till brottet var att de tilltalade, som kände P sedan tidigare, hade hört talas om att denne lurat en 12-åring på 200 kr och ville därför ge igen. Detta var anledningen till att de tilltalade klev på samma buss som P. Själva misshandeln ägde rum genom att S drog ut P från bussen så att han föll och slog i bakhuvudet mot marken samt gav denne en spark som träffade axeln eller ryggen. De två andra tilltalade och tre vittnen kom då fram till platsen. H utdelade en spark till P som också träffade denne på axeln och ryggen. M sparkade kraftigt P i ansiktet så att denne föll och slog i bakhuvudet, kippade efter andan och svimmade.

De frågor som var aktuella i detta mål var om de tre tilltalade, handlat tillsammans och i samförstånd när de misshandlat målsäganden, samt om misshandeln var att rubricera som misshandel grov eller av normalgraden. HovR konstaterade att en förutsättning för att döma i medgärningsmannaskap var att de tilltalade handlat i samråd eller haft ett samförstånd, antingen uttryckt eller tyst. På så vis behövs det inte styrkas vems eller vilkas handlande som orsakat effekten. HovR ansåg inte att det hade framkommit andra skäl till att de tilltalade valde att åka samma buss som P än att de skulle följa efter och konfrontera honom. Dessutom menade HovR att även om de tilltalade inte haft för avsikt att misshandla P måste de, eftersom de ville kräva pengar av honom, ha insett att det fanns en risk för att våld skulle uppkomma. Det faktum att H och M anslöt sig snabbt till misshandeln efter att M dragit ut P ur bussen genom att själva utdela minst varsin spark visar att de tilltalade har solidariserat sig med varandras handlanden, ansåg HovR. Med hänsyn till tidssambandet mellan de tilltalades ageranden fastslog HovR att de tilltalade handlat tillsammans och i samförstånd. Påståendet från de tilltalade om att de handlade i putativt nödvärn för att de trodde att P hade en kniv bedömde varken HovR eller TR som trovärdigt. HovR menade att någon nödvärnssituation inte förelåg och lämnade invändningen utan avseende.

När det gällde misshandelns svårhetsgrad konstaterade HovR att skadorna varit allvarliga, om än inte livshotande. Det ansågs ha legat utanför gärningsmännens kontroll att skadorna inte blev livshotande. HovR påpekade att det var gärningen och inte skadan som skulle avgöra om misshandeln var grov eller ej. Den spark som M utdelade mot P:s ansikte bedömdes vara livsfarlig eftersom den ledde till att P återigen slog i bakhuvudet och dessutom fick andningssvårigheter och blev medvetlös. HovR ansåg att de tilltalade visat särskild hänsynslöshet och råhet med hänsyn till att de var fler i antal som misshandlade P när denne legat eller halvsuttit på marken, varit försvarslös och skadat huvudet. Enligt HovR gjorde dessa omständigheter att brottet skulle anses som grovt.

---

⁸⁸ Göta hovrätts dom, avgjord 2012-08-03, mål B 1943-12.

Det kan tilläggas att TR enbart bedömde brottet som misshandel och ansåg inte heller att de tilltalade handlat tillsammans och i samförstånd, d.v.s. det förelåg inget medgärningsmannaskap. TR ansåg inte att de skador som P:s orsakats av var livshotande eller medförde några bestående men. TR framförde i domskälen att det rörde sig om en misshandel som var ”ful och hänsynslös” och att den ”präglats av feghet” men ansåg ändå inte att de tilltalade visat särskilt stor hänsynslöshet och råhet att den skulle rubriceras som grov. Inte heller bedömdes någon av de tilltalades handlingar var för sig vara tillräckligt allvarlig för att brottet skulle ses som grovt.

Trots att domstolarnas bedömningar skilde sig åt både i rubriceringen av misshandeln och i ansvarsbedömningen ändrade inte HovR TR:s val av påföljd annat än i bedömningen av antalet timmar ungdomstjänst som varje tilltalad skulle utföra. TR konstaterade att varken M eller S, som båda var 17 år, var i särskilt behov av vård genom insatser av socialtjänsten, samt att ingen av dem heller förekom i belastningsregistret. Således fastslog TR att M och S var lämpliga för ungdomstjänst som de även samtyckt till, och dömde dem till 65 respektive 70 timmars ungdomstjänst. HovR kom att nästintill dubbla antalet timmar genom att bestämma påföljden för M och S till 130 timmars ungdomstjänst vardera. H, som var 15 år och inte heller förekom i belastningsregistret, bedömdes ha ett särskilt vårdbehov enligt ett yttrande av socialtjänsten. Han bedömdes även vara lämplig för ungdomstjänst. TR dömde honom till ungdomsvård med särskild föreskrift att följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialtjänsten och förenade detta med 20 timmars ungdomstjänst. Även HovR bestämde hans påföljd till ungdomsvård med särskild föreskrift att följa ungdomskontraktet men ökade tiden för ungdomstjänst till 55 timmar.

4.4 Rånet i jourbutiken

Det aktuella målet⁸⁹ överklagades från Örebro TR till Göta HovR. I TR:s dom åtalades sex personer, MR, KR, SA, RB, MS och KH, bl.a. för rån på en jourbutik i Örebro, där de bl.a. riktat en kniv mot butiksägaren. Samtliga åtalade hade inför rånet samlats i MR:s lägenhet och fördelat sina roller. Innan de begav sig till butiken utrustade de sig med masker och två knivar. Åtminstone en av de tilltalade riktade en kniv mot butiksägaren och krävde att han skulle ge dem pengar samt uppmanade de andra att ”plocka cigaretter”. Butiksägaren tog själv fram ett vasst föremål och gav ingenting till de tilltalade. Istället larmade denne polisen tidigt och när polisen ankom till butiken lämnade alla de tilltalade platsen. Bytet de hann ta med sig från butiken blev ett cigarettpaket.

Den del av TR:s dom som överklagades till HovR rörde KR:s ansvar i rånet. HovR fastställde TR:s dom i det att KR dömdes för misshandel, snatteri och brott mot knivlagen. Åtalet angående misshandel, snatteri och brott mot

---

⁸⁹ Göta hovrätts dom, avgjord, 2013-06-05, mål B 1113-13.

knivlagen gällde andra brottstillfällen och dessa delar överklagades inte till HovR. Inte heller har de något samband med rånet som begicks av de sex tilltalade eftersom de rör sig om händelseförlopp som skett vid en annan tidpunkt. På grund av detta kommer jag inte att redogöra för ansvarsbedömningen och omständigheterna i den delen av åtalet.

Vad avser rånet ifråga konstaterade HovR att KR tillsammans med övriga tilltalade i TR hade planerat gärningen och att varje deltagare har haft varsin uppgift. KR:s uppgift var att hålla vakt vid den yttre dörren och underlätta för medgärningsmännen inne i butiken att snabbare ta sig ut. KR har genom att bege sig till butiken tillsammans med övriga gärningsmän och inta sin position agerat som en medgärningsman och skulle därmed dömas till ansvar för det. Här instämde HovR med TR i att KR skulle dömas som medgärningsman till rån oberoende av om han befann sig inne eller utanför butiken.

I TR förnekade MR, KR och SA rånet medan RB, MS och KH erkände. Efter förhör med de tilltalade och vittnen fann TR det utrett att samtliga tilltalade planerat rånet i en källare, där en rollfördelning hade skett. Samtliga hade deltagit i planeringen, tillsammans begett sig till butiken och inte lämnat den förrän de skrämts iväg. Således var varje tilltalad att bedöma som gärningsman, enligt TR. TR påpekade även att omständigheterna i det aktuella brottscenariot var typiskt för butiksrån, nämligen att det gjordes ett tillslag mot en begränsat bemannad butik vid den tidpunkt då kunderna var ytterst få, att rånarna använde farliga föremål såsom kniv för att genom hot kunna fullborda brottet, samt att de dolde sina identiteter genom maskering. Den senare omständigheten, att de var flera gärningsmän, menade TR var särskilt allvarlig. Att deras byte blev begränsat berodde på tillfälliga omständigheter. TR ansåg det lämpligt att brottet rubricerades som rån.

Vidare konstaterade TR att det var utrett att MR kommit på idén till rånet, att han tillhandahållit maskerna i sin bostad samt att han var en av dem som varit maskerad och beväpnad med en kniv. TR fastslog att straffvärdet på hans brott uppgick till ett år och sex månaders fängelse. För övriga tilltalade motsvarade straffvärdet ett års fängelse, minimistraflet för rån.

TR fann att SA, som var 15 år då rånet begicks, hade ett särskilt vårdbehov som han även själv samtyckt till och bestämde således påföljden till ungdomsvård. Dessutom skulle han följa det ungdomskontrakt som upprättats av socialtjänsten. MS, som var 17 vid rånet, dömdes till ungdomstjänst. Det rekommenderades av socialtjänsten som ansåg att han inte hade något behov av vård och var mer lämplig för ungdomstjänst. Således bestämde TR påföljden till 100 timmars ungdomstjänst. I KH:s fall, var han 16 år vid brottstillfället. TR betonade att han varit dömd tidigare och varit aktuell för insatser av socialtjänsten p.g.a. tidigare kriminalitet. Vårdbehov bedömdes föreligga men han ansågs inte lämplig till detta eftersom det tidigare inte har fungerat för honom. Han sågs även sakna den motivation eller ansvar som krävs vid ungdomstjänst, vilket utgjorde hinder även för denna påföljd. Med hänsyn till det straffvärde som rånet hade var

andra påföljder, såsom böter, otillräckliga. Slutligen fastslog TR att sluten ungdomsvård i två månader var den oundvikliga påföljden för KH. RB, som hade fyllt 18 år vid rånet, ansågs ha ett övervakningsbehov. TR konstaterade att det krävdes särskilda skäl för att döma henne till fängelse och att ett fängelsestraff kunde tänkas förvärpa hennes psykiska tillstånd (hon medicinerades med ångestdämpande medicin) och effekterna av den alkohol- och drogavvänjande vård som hon genomgick. TR dömde henne således till skyddstillsyn med föreskrift att underkasta sig behandling från Frivården och följa socialtjänstens planering. Dessutom ansåg TR att ett bötesstraff var lämpligt för att skyddstillsynen skulle bli tillräckligt ingripande.

KR, som var 16 år när rånet begicks var även åtalad för misshandel och brott mot knivlagen. Dessa omständigheter ansågs utgöra riskfaktorer för en ogynnsam utveckling. Det bedömdes således vara viktigt att han fick vård för att motverka denna. Här fann HovR, liksom TR, att påföljden skulle bestämmas till ungdomsvård enligt upprättat ungdomskontrakt av socialtjänsten. Vad avsåg MR, som var 17 år, förekom denne under fem avsnitt i belastningsregistret. Socialtjänsten har tidigare gjort flera omfattande insatser att förbättra hans situation men hans destruktiva beteende och kriminella handlingar har ökat. Enligt socialtjänsten var ungdomsvård inte att rekommendera och MR ansågs ha ett övervakningsbehov. Med hänsyn till att MR var dömd inte enbart för rån, utan även bl.a. stöld och häleriförseelse, gjorde TR den bedömningen att en frihetsberövande påföljd var påkallad p.g.a. den samlade brottslighetens art och straffvärde. TR fastslog att den skyddstillsyn som MR redan genomgick vid förhandlingen i TR skulle bestå och dömde, i enlighet med 34:6 3 st. BrB, honom till fängelse i två månader.

4.5 Bråket på pendeltågsstationen

I denna dom⁹⁰ från Södertörn TR, som fastställdes av Svea HovR, åtalades fyra personer, SI, A, Z och SB, för misshandel på två andra när de befunnit sig på en pendeltågsstation. Efter att dessa två grupper växlat vad som får betraktas som glåpord mellan varandra i stationens vänthall har de tilltalade fysiskt angripit de två målsägandena, P och R. Två av de tilltalade, SI och A, samt en tredje person, misshandlade P genom att slå honom i ansiktet och orsakat honom svullnader och smärta, samt slog honom på kroppen med händerna och på ryggen med paraply. Vid samma tillfälle har SI och Z misshandlade R genom att ta tag i hennes hår och dragit ner henne på marken. När R försökte resa sig upp har sparkade eller slog SI och Z henne på kroppen, vilket orsakade smärta och blåmärken. SB hade, enligt åklagaren, bidragit till misshandeln genom att hålla ner R vid marken eller hålla i henne under misshandeln.

---

⁹⁰ Svea hovrätts dom, avgjord 2013-05-07, mål B 3431-13.

TR hade att avgöra de tilltalades enskilda ansvar i angreppen, dels gentemot P, dels gentemot R. Vad avser angreppet mot P ansåg TR att det var klarlagt att A och en annan okänd person tillfogat denne smärta och svullnader genom att slå honom i ansiktet och på kroppen, samt använt ett paraply för att slå honom i ryggen. TR påpekade att det inte rörde sig om kränkande beteende eller provokation från P:s sida som kunde utgöra en förmildrande omständighet för A. Således fastslog TR att A skulle dömas för misshandel av normalgraden. TR fann även att det var styrkt av övervakningskamerorna att SI nästan genast anslutit sig till misshandeln och utdelat slag mot P. Att P först utdelat slag mot henne medförde inte att hon gick fri från ansvar, enligt TR. TR menade således att SI och A tillsammans och i (tyst) samförstånd angripit P och dömde även SI till misshandel av normalgraden.

För angreppet gentemot R åtalades SI, Z och S. TR ansåg det klarlagt att SI tagit tag i R:s hår och dragit ner henne på marken. TR konstaterade också att Z utdelat en spark till R som orsakat henne smärta. Det ansågs inte klarlagt om SI och Z agerat tillsammans och i samförstånd. TR valde att döma båda till misshandel av normalgraden. Åtalet mot SB ogillades och lades ned av åklagaren vid förhandlingen.

TR fastslog att påföljden för misshandel av normalgraden var fängelse men att hänsyn skulle tas till de tilltalades ålder och övriga omständigheter. A var 18 år gammal när misshandeln begicks. Han hade i en tidigare dom dömts till skyddstillsyn, som TR ansåg skulle omfatta även detta brott. Mot bakgrund av SI:s ålder (även hon var 18 år) och övriga omständigheter ansåg TR att hon skulle dömas till villkorlig dom och dagsböter. Z, som var 16 år gammal, dömdes till ungdomstjänst i 30 timmar. Vid bestämmande av antalet timmar tog TR hänsyn till att Z redan utfört en del av de planerade åtgärderna. HovR fastställde TR:s dom i dess helhet.

4.6 Serierånarna

Målet⁹¹, som avgjorde av Attunda TR och överklagades till Svea HovR, rörde åtal för framför allt häleri och rån. I TR var de tilltalade totalt sex personer, H, C, E, A, M och N. Dessa kände varandra och beskrevs som kompisar i olika konstellationer. I HovR var det endast H:s och C:s skuld som var föremål för prövning. Målet som avgjordes i TR omfattade fem separata händelseförlopp. Dock redovisas endast fyra av dem nedan av det skälet att enbart en av de sex tilltalade var känd gärningsman vid den femte händelsen.

Det första händelseförloppet sträckte sig i två dagar och omfattade rån. Målsägande MB träffade på E, C och H, som han inte tidigare kände, på en pendeltågsstation. De bad hotfullt honom att lämna ifrån sig sin jacka, plånbok och mobil. Därefter lämnade de tillbaka hans saker och frågade om han kände någon som sålde narkotika. MB, som trodde att hans klasskamrat,

---

⁹¹ Svea hovrätts dom, avgjord 2010-08-26, mål B 5451-10.

J, sysslade med sådant gav de tre personerna dennes namn och mobilnummer. Dagen därpå blev J uppringd av H med önskemål om att få tag i cannabis. Efter att H och J stämt träff hämtades J upp med bil av H, C och en tredje person. Bilen kördes runt i staden och mitt i kyla och snö släpptes J av iklädd i endast byxor och T-shirt, utan ytterkläder eller skor. Av J:s berättelse framgick att han i bilen tvingats lämna ifrån sig jacka, skor, pengar och busskort.

Ungefär två veckor senare, vid det andra händelseförloppet, träffade MB och några till på E, C, H och N på samma pendeltågsstation som tidigare. De fyra tilltalade följde efter MB och hans kompisar på pendeltåget. MB utsattes för hot och en del våld, samt blev bestulen på sitt bankomatkort. Efter att de fyra personerna och MB gått av pendeltåget försökte C ta ut pengar med MB:s bankomatkort vid en bankomat men lyckades inte. Senare på kvällen togs dock 900 kr ut från kontot från en annan bankomat och dagen efter användes kortet av någon person för att handla cigaretter.

Det tredje händelseförloppet ägde rum i en butik, där butiksägaren, ett butiksbiträde samt en kund utsattes för ett rån av 7-8 personer bestående av bl.a. H och M, av vilka en person hade en pistol och hotade samt misshandlade butiksägaren. Flera andra personer hade knivar. Rånarna tog varor, bl.a. cigaretter, samt kontanter och annat vid kassan. När rånarna lämnade butiken låste butiksägaren ytterdörren eftersom denne trodde att alla hade gått. En av rånarna var dock kvar i butiken och slog butiksägaren när denne vägrade öppna ytterdörren igen. De rånare som tagit sig ut ur butiken slog på fönstret så att glaset krossades. Efter att butiksägaren släppt iväg den kvarvarande rånaren genom bakdörren kom tre rånare ut ur bilen som använts och misshandlade butiksägaren med tillhyggen.

Slutligen, utspelade sig det fjärde händelseförloppet genom att N och några andra okända individer, maskerade och beväpnade med en kniv, en pistol och en batong, rånade en person som senare identifierade N som en av gärningsmännen. När personen lagt fram sina saker till rånarna fick han ett knytnävslag som träffade näsan. Polisen hittade målsägandens mobil samt en oäkta pistol vid en husrannsakan hos N.

Både HovR och TR, vid bedömningen av H:s och C:s skuld, ansåg det utrett att J, vid första händelseförloppet, blivit utsatt för rån. Till skillnad från TR fann HovR det inte styrkt att J berövats friheten under så lång tid eller sådana omständigheter att frihetsberövandet skulle dömas som olaga frihetsberövande. Vad avsåg rubriceringen av brottet som begicks i första händelseförloppet instämde HovR således med TR om att det rörde sig om ett rån av normalgraden men inte att det borde bedömas som ett olaga frihetsberövande.

TR började med att diskutera skuldfrågan avseende händelseförlopp 1 och 2. Domstolen framhöll att det var klarlagt att J utsatts för rån, mot bakgrund av uppgifter som lämnats av honom, M och ett vittne, samt av polisanmälan. J och MB har båda identifierat H som den de har haft kontakt med. I den bil

som användes vid rånet på butiken återfanns rånföremål som H använt och J har känt igen bilen. MB har även känt igen H vid en fotokonfrontation. Dessa omständigheter klarlade att H varit en av gärningsmännen vid rånet mot J, enligt TR. Vid bedömning av H:s delaktighet i brottet var HovR:s bedömning densamma som TR:s.

Vid bedömningen av C:s delaktighet ansåg TR även i hans fall att det var klarlagt att han hade medverkat i händelserna på stationen och på tåget. HovR ansåg inte att det fanns någon teknisk bevisning som kopplade C till den bil som J kände igen och som användes vid rånet mot honom. Vad som däremot ansågs klarlagt var att C:s mobil kopplats upp mot samma basstation som J:s mobil vid den tidpunkt då SIM-kortet byttes ut i den mobil som stulits av J, samt att C haft nära kontakt med A som dömdes för häleri angående en guldkedja som tillhörde J. Dessa omständigheter innebar att C ansågs ha varit i närheten av rånbytet vid två tillfällen. Det faktum att J pekade ut C som en av gärningsmännen som dessutom var kompis med H och A, samtidigt som C var kopplad till rånbytet ansågs styrka att C deltagit i rånet. C dömdes således som gärningsman.

M erkände häleri av J:s mobiltelefon och av telefontrafiken framgick att M fått mobilen nära inpå rånet. TR fastslog även att det måste ha varit självklart för A att guldsmycket han fick av C och H var stöldgods och att det hade stulits från J. TR ansåg således att A skulle dömas för häleri. Angående händelsen på pendeltåget menade TR att det var ostridigt att C, E, N och H var med. MB:s rädsla under händelsen ansågs styrkt av hans kompisar som blev oroliga. Av övervakningsfilmen framgick även att killarna höll koll på MB och TR lade vittnenas och MB:s uppgifter till grund för sin bedömning. Således ansåg TR att MB hade utsatts för rån av killarna. H och C, som varit mest aktiva, dömdes för rån. Även E har agerat genom att hålla MB:s kompisar borta och vakta MB, vilket gjorde att han dömdes till gärningsman. N ansågs ha varit mer passiv trots att han varit med hela tiden och kunde således inte dömas för rån för händelseförloppen 1 och 2.

När det gällde händelseförlopp 1 ansåg TR att det var bevisat att H, C och E var de som agerat. TR framhöll att MB lämnat trovärdiga uppgifter och att dessa skulle ligga till grund för bedömningen. Vid något tillfälle ska C ha visat upp en kniv men TR uppfattade att det fanns oklarheter angående MB:s agerande och händelseförloppet vilket medförde att det inte ansågs vara bevisat att det rörde sig om en rånsituation. Klarlagt var dock att killarna tagit MB:s SL-kort vilket innebar att de istället dömdes för stöld. Beträffande det som hände J ansåg TR inte att han utsatts för så allvarlig misshandel som han uppgett. TR påpekade att det inte var visat att det vapen som användes hade varit skarpladdat och att det kunde ha uppfattats som ett äkta vapen av J enbart eftersom han var uppskrämd. Kniv hade däremot använts. TR ansåg att J haft en skyddslös och utsatt ställning i bilen och när han släpptes av eftersom han utsatts för våld och lämnats utan ytterkläder. Trots att gärningen bedömdes som allvarlig var den inte tillräckligt allvarligt för att bedömas som ett grovt rån, menade domstolen. TR dömde de fyra

tilltalade till rån av normalgraden och olaga frihetsberövande. Den senare rubriceringen ogillades dock av HovR, såsom redan nämnts.

Angående det tredje händelseförloppet – butiksrånet – framkom av butiksbitrådets uppgifter att samma person som hållit i pistolen, bultade på ytterdörren samt var aktiv i att misshandla butiksägaren. Blodspåren på bl.a. pistolen tillhörde H och klargjorde att denne varit delaktig i rånet. Av fingeravtrycken på en plastpåse som användes för att samla varor i butiken samt cigarettpaketet som togs framgick att M också var delaktig. TR konstaterade att både H och M var gärningsmän som varit aktiva och utövat allvarligt våld mot butiksägaren, och att gärningen, p.g.a. att de varit flera gärningsmän som använt flera vapen och kraftigt våld, hade ett högt straffvärde som motsvarade drygt två års fängelse.

N erkände gärningen som hänförde sig till rånet i händelseförlopp 4 och medgav att han varit personen som höll i pistolen, men gav ingen förklaring på varför han och de andra personerna, vars identiteter var okända, valde att råna A. Han framhöll också att rånet inte varit planerat. TR påpekade dock att sättet rånet genomfördes på, med fyra personer som hade tillhyggen, kniv, pistol och batong, samt rånarluvor, visade att rånet var planerat och oprovocerat. Domstolen ansåg att gärningsmännen agerat tillsammans och i samförstånd, samt att gärningsmän, vid rån av detta slag, får räkna med någon som medverkar kan komma att använda mer våld eller hot än som var tänkt. TR framhöll att alla gärningsmän hade ett lika stort ansvar för det knytnävslag på näsan som A fick och dömde således N till rån. Domstolen tillade att gärningen var allvarlig och hade ett straffvärde på drygt ett år.

HovR konstaterade att H dömts för rån vid tre tillfällen och stöld vid ett tillfälle. Hans samlade brottslighet bedömdes ha ett sammanlagt straffvärde på tre år. Både HovR och TR ansåg att det fanns särskilda skäl att bestämma påföljden till fängelse mot bakgrund av både det höga straffvärdet och gärningarnas art. Med hänsyn till att H endast var 18 år då gärningarna begicks ansåg HovR att fängelsestraffet skulle bestämmas till ett år och sex månader. C var 18 år när gärningarna begicks och hade lagförts för brott flera gånger. Han dömdes till rån vid två tillfällen. Det ena rånets straffvärde motsvarade ett år och sex månaders fängelse och det andra motsvarade ett års fängelse. Dessutom dömdes C för stöld vilket betydde att det sammanlagda straffvärdet för gärningarna var två års fängelse, enligt HovR:s bedömning. C hade ett övervakningsbehov men ansågs inte lämplig för samhällstjänst eftersom han hade ett narkotikamissbruk. Med hänsyn till brottslighetens höga straffvärde, gärningarnas art och C:s återfall fastslog HovR att särskilda skäl för att döma till fängelse förelåg. P.g.a. C:s ålder reducerades fängelsestraffet till ett år.

N var 17 år gammal och har tidigare varit lagförd för bl.a. misshandel, samt varit omhändertagen och placerad enligt LVU. Han hade tidigare dömts för ungdomsvård och hade ändå återfallit i brott. TR ansåg dock att hans ungdom gjorde att ungdomsvård var mest lämpligt men att denna skulle

kombineras med ungdomstjänst för att påföljden skulle bli tillräckligt ingripande.

E var 18 och var tidigare dömd till ungdomsvård för misshandel. TR konstaterade att han hade ett behov av stöd och hjälp för att inte återfalla i brott på nytt. Han dömdes för rån och stöld och påföljden bestämdes till skyddstillsyn i förening med ett kort fängelsestraff i enlighet med 28:3 BrB.

M var 18 år och lagförd två gånger för misshandel och snatteri. Han var tidigare dömd till ungdomstjänst. Enligt socialtjänsten var han i behov av vägledning och gränssättning, vilket hans föräldrar inte kunde tillgodose. Varken M eller hans föräldrar var dock motiverade att ta emot stöd från socialtjänsten. TR fastslog att M dömdes för rån med ett mycket högt straffvärde, samt häleri. Rånnet begicks innan han fyllde 18 år. Han bedömdes ha ett stort övervakningsbehov och dömdes till skyddstillsyn med hänvisning till hans ungdom. P.g.a. brottslighetens höga straffvärde konstaterade TR att skyddstillsynen skulle kombineras med ett kort fängelsestraff, i likhet med påföljden för E.

A, var å andra sidan 18 år gammal och ostraffad sen tidigare. TR konstaterade att han verkade leva under ordnade förhållanden och dömde honom till villkorlig dom och böter.

4.7 Bankomatrånarna

Målet omfattade fyra tilltalade, A, E, H och O, som var åtalade för bl.a. rån, stöld och utpressning vid fem olika tillfällen.⁹² Inledningsvis vill jag förklara att jag i detta mål valt att inte redogöra för namnen (eller initialerna) för målsägandena. Skälet är att det skulle göra beskrivningen av de olika händelseförloppen onödigt lång.

Första tillfället (åtalspunkten 1) utspelade sig i en skola då H, E och O genom hot om våld och misshandel tog två personers mobiltelefoner till ett inte ringa värde, samt tvingade en av dem att överlämna 3000 kr till M. A hotade en av målsäganden till livet om denne anmälde det inträffade till polisen och övriga tilltalade frihetsberövade en tredje person som bevittnade våldet mot målsägandena genom att med hot om våld tvinga honom att stanna kvar på skolan.

Även det andra tillfället (åtalspunkten 2) innefattade rån av fyra mobiltelefoner där tre av de fyra ägarna hotats om våld av E, O och A. Dessutom har de tilltalade vid samma tillfälle genom hot försökt komma åt ytterligare egendom från en av personerna genom att genomsöka dennes fickor.

---

⁹² HovR över Skåne och Blekinge, dom avgjord 2010-12-15, mål B 2814-10.

Vid det tredje tillfället (åtalspunkt 3) misshandlade A och flera andra en person genom att utdela ett stort antal slag mot sparkar på personens kropp och huvud och enbart upphört när målsäganden förlorat medvetandet.

E och A har även, vid ett fjärde tillfälle (åtalspunkt 4), åtalats för att ha utövat utpressning på en person genom att hota denne till att lämna ut sammanlagt 1800 kr ur en bankomat och samtidigt hindrat personens två kompisar från att kalla på hjälp. Dessutom har A, vid ett femte tillfälle (åtalspunkt 5), med hot om våld tvingat en person att ge ifrån sig 4700 kr, samt tagit ett halsband av inte ringa värde från en annan person.

Åtalet mot de tilltalade innefattade fem åtalspunkter. TR redogjorde för sin bedömning av skuldfrågan i varje åtalspunkt för sig. Vad avsåg första händelsen (åtalspunkt 1) konstaterade TR att E, H och O gemensamt och i samförstånd har sparkat och slagit målsäganden och stulit dennes mobiltelefon och dömdes således för rån. Dessutom hade de tilltalade, E, H och O även kommit överens om att målsäganden skulle lämna över pengar som de tilltalade sedan delat mellan sig. Med hänsyn till detta dömde TR de tre tilltalade även för utpressning. Eftersom A hotat målsäganden för att denne inte skulle göra någon polisanmälan dömdes han även för övergrepp i rättsak. Medan E följt med målsäganden när denne tvingades ta ut pengar ur en uttagsautomat har målsägandens kompis tvingats stanna kvar på skolan av de övriga tilltalade. TR ansåg att de tilltalade gemensamt och i samförstånd tvingat kompisen att stanna kvar på skolgården mot dennes vilja, och dömde dem för olaga frihetsberövande.

I händelseförlopp 2 (åtalspunkt 2) där flera personer blev bestulna på sina mobiltelefoner och en av dem dessutom blev misshandlad, bedömde TR gärningen som rån. TR fann att medlemmarna i det angripande gänget deltagit i det våld och hot som målsägandena utsattes för och ansåg det ställt utom rimligt tvivel att de handlat gemensamt och i samförstånd. Det var utrett att A ingått i gänget och TR dömde denne därför till ansvar för rån, försök till rån och stöld. Av A:s uppgifter som han lämnat vid polisförhör framgick att O också varit en av gärningsmännen. O fälldes därför, liksom A, till ansvar för rån, försök till rån och stöld. Åtalet mot E ogillades.

HovR fann att det var styrkt att O var en av angriparna i händelse 2 (åtalspunkt 2). Domstolen ansåg att det var styrkt att O gemensamt och i samförstånd med andra genom våld och hot om våld olovligen tagit och tillägnat sig mobilen som tillhörde ett av de fyra målsägandena. Här kom HovR fram till samma domslut som TR. Vad gällde rånet på övriga tre ansågs det inte utrett att O varit aktiv i det fortsatta händelseförloppet. Inte heller ansågs det utrett vilka personer som gjort vad eller om gärningsmännen haft en gemensam avsikt med sitt handlande. O ansågs därmed inte som ansvarig för de gärningar som riktats mot övriga målsäganden. Han dömdes således enbart för rån på en av personerna och resterande delen av åtalspunkten 2 som innefattade rån, försök till rån och stöld ogillades av HovR. Ett hovrättsråd var dock skiljaktig i skuldfrågan

och menade, i likhet med TR:s resonemang, att O även borde fällts till ansvar för den resterande delen, d.v.s. för rån, försök till rån och stöld.

Angående misshandeln mot en person i tredje händelseförloppet (åtalspunkt 3) konstaterade TR att personen fått motta ett stort antal slag och sparkar mot huvudet och kroppen. A erkände gärningen och TR bedömde gärningen som misshandel. TR tillade dock också att målsäganden misshandlat av flera personer och att misshandeln fortsatt även när målsäganden fallit omkull på marken. TR ansåg att gärningsmännen, däribland A, visar särskilt hänsynslöshet och råhet, och rubricerade därför brottet som grov misshandel.

Vad avsåg åtalet om utpressning vid den fjärde händelsen (åtalspunkt 4) fann TR det styrkt att A med hot om våld tvingat målsäganden att från uttagsautomater ta ut sammanlagt 1800 kr och överlämna pengar till A. Förfarandet var till vinning för A och skada för målsäganden. TR fastslog därför att gärningen skulle bedömas som utpressning. Domstolen fastställde att E visats vara i sällskap av A den aktuella kvällen och att han tillsammans med en annan stannat kvar hos målsägandens kamrater när A gick iväg med målsäganden. TR ansåg att det saknades andra omständigheter som visade att E haft del i den åtalade gärningen eller medverkat i A:s brott. TR ogillade därför talan mot E.

Vid det femte tillfället (åtalspunkt 5) framgick det att de två målsäganden träffat på tre killar. Därefter har ett av målsägandena förmåtts att följa med två av killarna och under hot om att han skulle få problem tvingats lämna ifrån sig sitt halsband. TR menade att hotet måste ha framstått som trängande fara med hänsyn till omständigheterna. Målsäganden skulle få tillbaka halsbandet om den andre målsäganden betalade 200 kr. Eftersom gärningsmannen tagit och tillägnat sig pengarna skulle gärningen bedömas som rån, enligt TR. Den andre målsäganden har därefter tvingats ta ut ytterligare 4500 kr och har under hot om att bli skjuten lämnat ifrån sig pengarna till gärningsmannen. TR bedömde även denna gärning som rån. Av målsägandenas och åklagarens uppgifter framgick att A var en av gärningsmännen. TR ansåg därmed att A:s skuld var ställd utom rimligt tvivel och fällde honom för ansvar dels för två fall av rån gemensamt och i samförstånd med andra, dels övergrepp i rättssak.

Vid bestämmandet av påföljderna framhöll TR att de tilltalades samlade brottslighet hade ett mycket högt straffvärde, framför allt den brottslighet som A, E och O gjort sig skyldiga till. Intressant för detta arbete är att TR dessutom anmärkte att det aktuella målet handlade om ”en gängbrottslighet som skapar stor olust i ett samhälle”⁹³ och drabbade målsägandena mycket hårt. TR tillade att om det inte rört sig om så unga personer (H var 15, A och E var 16 och O var 18 år gammal) skulle brottsligheten omfatta flera års fängelsestraff.

---

⁹³ HovR över Skåne och Blekinge, B 2814-10, s. 25.

Av socialtjänstens yttrande framkom att A, E och O hade ett särskilt vårdbehov. Dessutom hade ungdomskontrakt upprättats för var och en, som de tre tilltalade samtyckt till. TR bestämde därför att den lämpligaste påföljden för A, E och O var ungdomsvård med föreskrift om att de alla skulle följa det som föreskrevs i de upprättade ungdomskontrakten. Med hänsyn till den aktuella brottsligheten var av en allvarlig art bestämde TR att ungdomsvården skulle förenas med ungdomstjänst. TR fastslog således att ungdomstjänsten skulle bestämmas till 125 timmar för A, 60 timmar för E och 100 timmar för O. Vad avsåg påföljden för O ansåg HovR att de planerade åtgärderna enligt ungdomskontraktet inte var tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde och art. HovR ökade därför antalet timmar ungdomstjänst till 140. TR bedömde inte att H, till skillnad från de andra tilltalade, hade ett behov av vård. Han dömdes därför till 75 timmars ungdomstjänst.

4.8 Gaturånet och förskolestölden

Målet⁹⁴ avgjordes i Göteborgs TR och överklagades till HovR för Västra Sverige. Avgörandet innefattade totalt sex tilltalade, B, L, Y, T, BQ och K. När målet avgjordes av HovR hade domstolen endast att bedöma påföljdsfrågan avseende en av de tilltalade, K. TR hade att bedöma totalt 8 åtalpunkter, varav endast två berörde händelser där de tilltalade agerat i grupp. Övriga åtalpunkter innehöll åtal för framför allt narkotikabrott. Jag har således valt att endast behandla de två första åtalpunkterna som rörde rån och stöld, där flera av de tilltalade har agerat tillsammans.

Enligt första åtalpunkten åtalades fem av de tilltalade, B, L, T, BQ och K för att genom våld, hot om våld och utnyttjande av den hotfulla situationen ha stulit en persons plånbok på öppen gata, som innehöll bl.a. körkort, kontokort och 1200 kr i kontanter. De tilltalade sprang fram till målsäganden, där en av dem hållit en kniv framför personen. När målsäganden tagit fram plånboken för att ge dem pengar har gärningsmännen attackerat honom och gett honom knytnävslag i ansiktet så att han föll till marken. De fyra tilltalade åtalades därmed för rån.

Enligt den andra åtalpunkten har fyra av de tilltalade, B, L, Y och BQ vid ett annat tillfälle gjort inbrott på en förskola där de har kommit över 200 kr. För denna händelse åtalades dem för stöld.

TR bedömde att det i det första händelseförloppet (åtalpunkt 1) var klarlagt, genom L:s erkännande, att L gjort sig skyldig till rånet och att han utdelat knytnävslag mot målsäganden vid rånet. Genom målsägandens utpekande och de tilltalades uppgifter styrktes också att K deltagit i rånet och att han varit den som hållit en kniv framför målsäganden. TR menade att det framgick av BQ:s och T:s egna uppgifter att de varit tillsammans med L och K på brottsplatsen och varit införstådda med att målsäganden skulle

---

⁹⁴ HovR för Västra Sverige, dom avgjord 2010-07-29, mål B 2999-10.

rånas. TR fann det således styrkt att BQ och T gjort sig skyldiga till rån, även om de kanske haft en mindre framträdande roll än L och K. Det var visat genom en övervakningsfilm att B åkt spårvagn strax efter på en linje i närheten av brottsplatsen men TR ansåg inte att utredningen band fast B till brottet. De uppgifter som framkommit om honom var inte tillräckligt klara och otvetydiga för att anses styrka hans inblandning i brottet. TR ogillade därför åtalet mot B och biföll åtal mot L, T, BQ och K.

Vad gällde det andra tillfället (åtalspunkt 2) erkände tre av de tilltalade, L, Y och BQ, gärningen och TR fann åtalet gentemot dem styrkt. TR fann även att åtalet mot B medverkat i stölden med hänsyn till uppgifter från Y och BQ. TR dömde samtliga tre tilltalade för stöld.

Vid val av påföljd redogjorde TR sina resonemang för varje enskild tilltalad. Inledningsvis konstaterade domstolen att B var 17 år vid stölden och att han hade tre avsnitt i belastningsregistret. Han var tidigare dömd för medhjälp till försök till rån och olovlig körning till ungdomsvård. Av socialtjänstens yttranden framkom att insatser på frivillig grund har prövats men inte varit tillräckliga för att bryta hans negativa beteende. TR dömde B till skyddstillsyn med motiveringen att påföljden kunde antas bidra till att han avhöll sig från fortsatt brottslighet.

L var 16 år gammal och hade två avsnitt i belastningsregistret. Han var tidigare dömd för olaga hot till ungdomstjänst. L var sedan en tid efter rånet och stölden omhändertagen enligt LVU. Socialtjänsten bedömde att L hade behov av en längre tids vård och behandling på institution. TR konstaterade att L skulle dömas för rån, stöld och utpressning. Brottsligheten var allvarlig så till den grad att den skulle ha lett till nära två års fängelsestraff om den tilltalade fyllt 21 år. Således poängterade TR att det krävdes synnerliga skäl för fängelse med hänsyn till L:s unga ålder. TR fastslog att den vård som socialtjänsten presenterade var tillräckligt ingripande för att motsvara brottslighetens straffvärde. Således dömdes L för ungdomsvård med särskild föreskrift att följa den vårdplan som socialtjänsten upprättat.

Y var 15 år gammal och förekom inte i belastningsregistret. TR, liksom socialtjänsten, ansåg att han skulle dömas till ungdomsvård med föreskrift om att följa det upprättade ungdomskontraktet. TR tillade även att påföljden skulle kombineras med 50 timmars ungdomstjänst för att påföljden skulle bli tillräckligt ingripande.

T var 16 år gammal och hade en anteckning om åtalsunderlåtelse i belastningsregistret. Socialtjänsten anförde att det åtalade rånbrottet indikerade att T var i behov av vård och att regelbundet träffa en kontaktperson bl.a. för att arbeta med sitt beteende. TR instämde med socialtjänstens förslag om ungdomsvård enligt deras vårdplan, och tillade att ungdomsvården, p.g.a. brottets straffvärde, skulle kombineras med ungdomstjänst i 40 timmar.

BQ var 18 år och förekom under ett avsnitt i belastningsregistret. Han hade tidigare dömts för rån i fyra fall samt för häleri och narkotikabrott. TR bedömde att Frivårdens förslag om skyddstillsyn med särskild föreskrift att han skulle genomgå Kriminalvårdens nationella program som är särskilt anpassad för missbrukare och personer med kriminalitet som huvudproblematik, var lämplig. Domstolen ansåg dock också att det p.g.a. av brottets art och återfallsrisken var nödvändigt att kombinera skyddstillsynen med fängelse i två månader med stöd av 28:3 BrB.

När det gällde K prövades påföljderna av HovR då TR:s dom överklagades. Vid rånet var K drygt 16 år gammal och hade tidigare dömts för rån och olaga hot till ungdomsvård. TR dömde K till slutet ungdomsvård. HovR konstaterade att det för att döma någon under 18 till en så sträng påföljd som slutet ungdomsvård krävs synnerliga skäl, enligt 30:5 BrB. HovR påtalade också att sådana synnerliga skäl normalt förutsatte, när det inte rörde sig om upprepade återfall i brott, att fängelsestraffet för rånet skulle uppgå till minst ett år efter reduktionen för K:s ålder. HovR godtog dock TR:s bedömning av straffvärdet som efter beaktandet av K:s ålder i enlighet med 29:7 BrB motsvarade fängelse mellan fyra och fem månader. HovR bedömde att påföljden, i enlighet med socialtjänstens yttrande, skulle bestämmas till ungdomsvård med vårdplan. Eftersom rånet utgjorde ett återfall i allvarlig brottslighet och vårdplanen inte var särskilt ingripande fastslog HovR att ungdomsvården skulle kombineras med 85 timmars ungdomstjänst, vilket K samtyckte till.

4.9 Göteborgsrånen

I det här målet⁹⁵ hade Göteborgs TR att bedöma åtta tilltalade med hänvisning till åklagarens totalt 14 angivna åtalpunkter, varav sex av dessa innefattade brott som begåtts av fler än en person. Det rör sig om fem brottstillfällen med rån eller grovt rån, och ett annat tillfälle som rör misshandel. För detta arbete är det dock endast relevant att beakta dessa sex åtalpunkter. De tilltalade var Y, SG, SH, SA, MA, AS, AL och AI, som tillsammans och med andra i grupper av tre eller fler begick flera rån vid olika tillfällen, samt misshandel vid ett annat.

Vid första råntillfället (åtalpunkt 1) rånade AS, AL och MA tillsammans med en eller två okända personer en butik där de kom över 23-28 000 kr i kontakter, en mobil, fyra limpor cigaretter från ett av målsägandena, N, och en dator från ett annan målsägande, Z. Tre av gärningsmännen tog tag i Z, höll för hennes ansikte och mun, samt tvingade ner henne på marken. AS eller någon annan av gärningsmännen grep tag om nacken på N och tryckt ned henne i en trappa i ett utrymme bakom kassadisen. Vidare lämnade gärningsmännen sedan butiken med rånbytet och körde iväg i en flyktbil. För denna gärning yrkade åklagaren att de tre tilltalade skulle dömas för rån.

---

⁹⁵ HovR för Västra Sverige, dom avgjord 2011-04-06, mål B 1444-11.

Det andra tillfället (åtalpunkt 2) rörde åtal för misshandel och olaga hot där AS, AL och SG stod som tilltalade. De tre tilltalade misshandlade målsäganden, O genom att flera gånger slå, sparka och trycka ned hans huvud mot marken så att han tillfogades smärta, blånader och hudavskrapning på huvudet, armarna och på benen. AL hade, förutom att utdela sparkar, även hotat målsäganden till livet, och han åtalades även för olaga hot.

Angående det tredje tillfället (åtalpunkt 4) åtalades AS, AI och SH för grovt rån. De tilltalade tog med våld och hot om våld en dator, datorutrustning, två mobiltelefoner, en mp3-spelare, en kamera, en parfym, nycklar, kontokort, flera medlems- och bonuskort, id-handlingar samt 9000 kr i kontanter från målsäganden, R. Gärningsmännen knuffade eller drog målsäganden till marken, genomsökte hans fickor och tog vad de hittade, promenerade till målsägandens lägenhet som de trängde sig in i och sökte igenom. I lägenheten satte de en handduk över målsägandens huvud, tog ett strypgrepp kring halsen och tvingade honom med våld och dödshot att uppge koden till hans kontokort. Därefter band de fast hans händer och fötter, satte en handduk i hans mun och låste in honom i en garderob.

Det fjärde tillfället (åtalpunkt 5) innefattade rån och försök till rån, för vilka SA och AS åtalades. De två tilltalade samt ett antal okända gärningsmän tog genom våld och hot om våld 300 kr i kontanter från ett av målsägandena, PW och försökte råna PH.

För det femte rånet (åtalpunkt 7) var AI och Y åtalade. Tillsammans med en tredje person tog dem med och våld och hot om våld en kamera, laptop, mobiltelefon, laddare och en väska från ett av målsägandena, P, och en mobiltelefon, USB-minne, plånbok, busskort och 500 kr i kontanter från ett annat målsägande, D.

Vid sjätte och sista råntillfället (åtalpunkt 8) åtalades AI och SH för att med våld och hot om våld tagit mobiltelefon, mp3-spelare, halsband, hörlurar och jacka till ett värde av ca 4450 kr från målsäganden, A.

Angående åtalpunkt 1 konstaterade TR att händelsen skulle rubriceras som rån eftersom det framkom av målsägandens uppgifter att de tilltalade använde råntvång för att genomföra gärningen. MA, som påstod att han inte deltagit i rånet, förklarades ha deltagit enligt övriga tilltalades uppgifter, vilket gjorde att TR dömde även honom till gärningsman. TR fann det således styrkt att AS, AL och MA gjort sig skyldiga till rån.

Vad avsåg misshandeln och olaga hot enligt åtalpunkt 2 erkände AS och SG gärningarna (med vissa undantag angående vem som utdelat vilka slag) medan AL förnekade dem. TR fann det styrkt att AS och SG var skyldiga till misshandeln på målsäganden, O. Bakgrunden till misshandeln visade sig ha varit att O motsatt sig att återbetala en skuld till AS och att de även haft andra ouppklarade affärer. TR fann det dock inte styrkt att AL var skyldig till brottet mot O.

Samtliga tre tilltalade erkände skuld för rån av normalgraden mot R enligt åtalpunkt 4 (där de åtalades för grovt rån), med undantag av vissa omständigheter som förekommit i händelseförloppet. TR lade målsägandens berättelse till grund för bedömningen av skulden och fann det styrkt att de tilltalade gjort sig skyldiga till alla de handlingar som framkom i åklagarens gärningsbeskrivning. TR ansåg att de tilltalade hade begått hela brottet gemensamt och i samförstånd. Alla tre ansågs ha varit närvarande vid överfallet utomhus och inträngandet i R:s lägenhet. TR konstaterade att samtliga tilltalade varit likgiltiga inför att R hållits fastbunden och fängslad även efter rånet. TR ansåg att de tilltalade visat synnerlig råhet vid brottet och dömde dem således för grovt rån.

Vad gällde rånet och försöket till rån i åtalpunkt 5 har av de två målsägandenas uppgifter framkommit att de tillsammans med fem andra kompisar klev av en buss och därefter blev angripna av ett ungdomsgäng, som SA och AS ingick i. AS uppgav att han och gruppen hamnade i slagsmål med det gäng ungdomar som målsägandena ingick i, och att han handlat i nödvärn. TR valde dock att utgå från målsägandens uppgifter och avfärdade invändningen om nödvärn. TR ansåg det styrkt att de tilltalade gjort sig skyldiga till misshandel men inte till rån eller försök till rån, och dömde dem således för misshandel.

Y förnekade rånet enligt åtalpunkt 7 medan AI erkände gärningen. TR fann det styrkt att AI gjort sig skyldig till rån och ansåg att utredningen visade att Y varit delaktig som gärningsmannen vid rånet eftersom han varit med och undersökt rånbytet efter rånet, samt kommit överens med AI om att sälja stöldgodset och dela på vinsten. TR dömde därför båda tilltalade för rån. Slutligen, angående rånet enligt åtalpunkt 8, bedömde TR även här att de två tilltalade, AI och SH, gjort sig skyldiga till rån.

Målet överklagades till HovR för Västra Sverige där domstolen hade att bedöma skulden för AI, AS och Y. Vad avser rånet enligt åtalpunkt 1 gjorde HovR samma bedömning som TR i skuldfrågan. Angående det grova rånet enligt åtalpunkt 4 framgick i HovR av AI:s uppgifter att de tilltalade stötte på R när denne var ute och promenerade och att R sågs som ett perfekt ”byte”. HovR ansåg att både AI och AS skulle dömas till ansvar för den åtalade gärningen. Däremot instämde inte HovR med TR:s rubricering. HovR konstaterade att avgränsningen mellan rån och grovt rån ska göras genom en allsidig bedömning av gärningsomständigheterna i det enskilda fallet och framhöll att lagstiftningen och rättstillämpningen präglas av viss återhållsamhet när det gäller att rubricera rån som grova. HovR betonade att det totala händelseförloppet pågått i högst en timme och att R:s fysiska skador varit begränsade. HovR ändrade därför TR:s rubricering till rån av normalgraden.

Beträffande misshandeln enligt åtalpunkt 5 ansåg HovR inte att det förekommit en situation där det förelegat samtycke till slagsmål eller att det förelegat nödvärnsrätt. Enligt AS hade han och hans kamrater sökt upp

gruppen där målsägandena ingick i för att fråga dem vad de gjorde på den platsen. HovR fastslog att AS var ansvarig för misshandeln. Vad avsåg Y:s delaktighet i rånet enligt åtalpunkt 7 konstaterade HovR att det var ostridigt att han befunnit sig i den aktuella trappuppgången vid rånet, samt den omständigheten att han gått igenom rånbytet med AI. HovR fastslog således att det var ställt utom rimligt tvivel att M begått rånet tillsammans med AI.

Vid påföljdsvalet för AI konstaterade HovR att straffvärdet för rånet mot R enligt åtalpunkt 4 uppgick till fängelse i fem år. Eftersom AI var 16 år när han begick flertalet av brotten och rätten även beaktade den s.k. ungdomsrabatten uppgick straffmättningsvärdet till fängelse i 15 månader. HovR betonade även att de flesta brotten AI dömdes för var artbrott. HovR ansåg därför att det fanns tillräckliga skäl för att döma till fängelsestraff. Med hänsyn till AI:s ålder dömdes HovR honom till slutna ungdomsvård i tio månader. HovR gjorde samma bedömning av påföljden för AS, som var 17 år när han begick brotten, med undantaget att tiden för slutna ungdomsvård bestämdes till 13 månader. Av betydelse är också att både AI och AS var omhändertagna med stöd av LVU. Vad avsåg påföljden för Y, som dömdes för rån enligt åtalpunkt 7, ansåg både HovR och TR att brottets straffvärde låg på fängelse i tre månader efter beaktande av Y:s låga ålder (han var 15 år vid brottstillfället). Såväl HovR som TR ansåg att Y hade ett vårdbehov och att han skulle dömas för ungdomsvård. Båda domstolar ansåg att ungdomsvården, med hänsyn till brottets art, skulle förenas med ungdomstjänst som tilläggsåtgärd.

TR bedömde att straffvärdet på det rån som AL dömdes för uppgick till fängelse i ett år och nio månader för en person som fyllt 21 år. Med hänsyn till att AL var 18 vid brottet motsvarade straffvärdet fängelse i tio månader. Straffvärdet ansågs dock inte så högt att det kunde utesluta frivårdspåföljd. AL var dessutom sedan tidigare ostraffad. I likhet med Frivårdens yttrande fann TR att det fanns förutsättningar att döma till skyddstillsyn om den kombinerades med samhällstjänst. Därför bestämde TR påföljden till skyddstillsyn med samhällstjänst i 220 timmar.

MA:s brott (rån enligt åtalpunkt 1) ansågs ha ett straffvärde på fängelse i ett år och nio månader för en person som fyllt 21 år. MA var 17 år vid brottet och hans straffvärde motsvarade fängelse i ungefär nio månader. Med hänsyn till att fängelsestraffet motsvarades ligga under ett år och att MA tidigare var ostraffad ansåg TR att han skulle dömas till ungdomsvård enligt det ungdomskontrakt som socialtjänsten upprättade, kombinerat med ungdomstjänst i 150 timmar för att påföljden skulle ges skärpa.

SG var 16 år vid misshandeln enligt åtalpunkt 2 och inte tidigare straffad. Han var även omhändertagen av LVU och socialtjänsten bedömde att han var lämplig för ungdomstjänst. TR fastslog att SG, med hänsyn till sin ålder, brottets straffvärde och omständigheterna i övrigt, skulle dömas till ungdomstjänst i 40 timmar. SA dömdes för misshandel enligt åtalpunkt 5. Han var vid brottstillfället 17 år och hade två avsnitt i belastningsregistret. I en tidigare dom var han dömd till slutna ungdomsvård som börjat

verkställas och TR fastslog att denna påföljd även skulle omfatta den aktuella misshandeln. Slutligen beräknade TR att SH:s brott enligt åtalspunkterna 4 och 6 motsvarade ett straffvärde på sex års fängelse för en person som fyllt 21. Vid beaktande av SH:s ålder (han var 15 år vid båda brotten) motsvarade det ett straffvärde på fängelse i ett år och två månader. Socialtjänsten ansökte i förvaltningsdomstol om att SH skulle få vård enligt LVU. TR fastslog att med hänsyn till brottets straffvärde låg över fängelse i ett år var det nödvändigt att döma SH till sluten ungdomsvård i nio månader.

4.10 Misshandeln i Kortedala

Två killar, H och D, var åtalade för grov misshandel när de, tillsammans med en eller flera andra ungdomar svårt misshandlade en man, C, genom att utdela ett flertal sparkar och slag mot hans huvud och kropp.⁹⁶ Bakgrunden till misshandeln var att de tilltalade och deras kompisar, när de befann sig på Kortedala Torg (i Göteborg), retat målsägandens hund som var fastbunden utanför en Hemköp-butik, vilket fick målsäganden att gå fram till ungdomarna och konfrontera dem. Av utredningen framgick att C knuffade till D, att de båda tog tag i varandra och rörde sig i riktning mot fontänen på torget och att C föll i fontänen. Därefter har ungdomarna utdelat flera slag och sparkar mot C. Det framgick dock inte vem av ungdomarna som utdelat den avslutande sparken mot målsägandens huvud. TR menade att vittnesuppgifter talade för att det var D som utdelade den.

TR framhöll att det lägsta straffet för grov misshandel är ett års fängelse. Domstolen konstaterade att straffvärdet för H:s del motsvarade ett och ett halvt års fängelse om gärningen begåtts av en vuxen. För D:s del ansågs straffvärdet motsvara fängelse i två och ett halvt år. Både H och D var tidigare ostraffade. Socialtjänsten hade i ett yttrande föreslagit att de skulle dömas till ungdomsvård med ungdomskontrakt. TR instämde att H hade ett vårdbehov och dömde honom till ungdomsvård förenat med 70 timmars ungdomstjänst för att påföljden skulle bli tillräckligt ingripande. Även D ansågs ha ett vårdbehov för att få hjälp med sin impuls- och ilskekontroll. TR dömde därför honom till ungdomsvård och förenade detta med 100 timmars ungdomstjänst. Relevant var också att båda tilltalade samtyckte till och ansågs lämpliga för att utföra ungdomstjänst. När målet sedan överklagades till HovR för Västra Sverige yrkade åklagaren att HovR skulle rubricera misshandeln som synnerligen grov misshandel i enlighet med 3:6 andra stycket BrB.

Inledningsvis bedömde HovR det faktiska våldet som använts och de tilltalades respektive ansvar. Båda domstolar fann det dock klart att det, enligt utredningen, inte förekom något brottsligt angrepp från C:s sida mot D när D befann sig i överläge mot den liggande C. På så vis utslöt HovR att det var fråga om någon nödvärnssituation och konstaterade samtidigt att

---

⁹⁶ HovR för Västra Sverige, dom avgjord 2012-12-12, mål B 4281-12.

H och D bar ansvar för misshandeln. Dessutom konstaterade både HovR och TR att det var utrett att H och D utdelat sparkar och knytnävslag mot C, att det rört sig om upprepat kraftigt våld mot huvudet och att händelseförloppet varit kortvarigt. Domstolen betonade att om flera personer begår brott tillsammans och den brottsliga handlingen framstår som en gemensam verksamhet eller med ett gemensamt mål kan var och en av dem dömas som gärningsman och vara solidariskt ansvarig. HovR ansåg att våldet inne i fontänen med knytnävslag och sparkar skett tillsammans och i samförstånd med en eller flera medgärningsmän och att både H och D var ansvariga för våldet. Det kunde inte klarläggas i detalj vilka skador som C hade fått av det våld som var och en utövade. Det ansågs däremot otvivelaktigt att båda tilltalade varit inställda på att skada C och att det rörde sig om tillfälligheter vilket våld som orsakade vilka skador. Både H:s och D:s uppsåt täckte den sista sparken mot huvudet, enligt HovR. C har p.g.a. misshandeln orsakats skador som krävt långvarig sjukvård, bl.a. har han behövt opereras akut för benbrott och blödning i hjärnan. Han orsakades även bestående men bl.a. i form av blindhet i vänster öga och det bedömdes finnas risker även för andra bestående men. HovR och TR ansåg båda att det var utrett att C fallit baklänges ner i fontänen och att det kunde uteslutas att skadorna i ansiktet och främre delen av skallen uppkommit genom fallet i fontänen. HovR fastslog därför att C:s skador har orsakats av de slag och sparkar som de tilltalade utdelade.

Vidare hade HovR att bedöma misshandelns svårighetsgrad, närmare bestämt om misshandelsbrottet skulle anses som synnerligen grovt enligt 3:6 andra stycket BrB. HovR konstaterade att fall som kan höras till synnerligen grov misshandel är där en svår kroppsskada är bestående eller när misshandeln inneburit kraftig och långvarig smärta eller stark dödsångest. Här hänvisade HovR till två NJA-fall där HD bedömt att en grov misshandel skulle anses vara synnerligen grov, bl.a. det s.k. Samurajfallet⁹⁷ där en man dömdes för synnerligen grov misshandel till fem års fängelse för att ha huggit sin flickvän med ett samurajsvärd minst tio gånger vilket orsakade livshotande skador. HovR bedömde att den aktuella misshandeln som H och D gjort sig skyldiga till var av allvarlig art, att den lett till mycket allvarliga skador och bestående men, samt att gärningen varit livsfarlig. Med hänsyn till att de var två eller flera personer som tillsammans utövade våld mot en person som legat försvarslös i ett begränsat område ansåg HovR att den hänsynslöshet som visats tillsammans med målsägandens skador var i sig tillräckliga omständigheter för att bedöma misshandeln som synnerligen grov. När det sedan gällde frågan om H och D haft uppsåt att tillfoga C de skador och men han fick ansåg HovR att det inte var utrett att de tilltalade haft direkt eller indirekt uppsåt till att orsaka så allvarliga skador som de som uppstod. Eftersom H och D var så unga vid brottstillfället, 16 respektive 15 år, ansågs inte något likgiltighetsuppsåt för de mycket allvarliga skadorna och bestående menen vara täckt. HovR betonade att de tilltalade inte kunde anses ha nått en sådan utveckling i sina personligheter eller fått en sådan erfarenhet att de skulle jämföras med en

---

⁹⁷ Se NJA 2012 s. 45, som HovR hänvisade till. Jag har själv valt att benämna målet som "Samurajfallet".

vuxen i det hänseendet. Således fastställde HovR att de tilltalade enbart skulle dömas för grov misshandel i enlighet med 3:6 första stycket BrB.

HovR ansåg att straffvärdet för den grova misshandeln uppgick till fängelse i tre år och sex månader för en vuxen. Med beaktande av de tilltalades ungdom reducerade HovR straffvärdet till fängelse i tio månader. Domstolen ansåg inte att straffvärdet var så högt att det förelåg synnerliga skäl för fängelse, och uteslöt därmed att bestämma påföljden till slutet ungdomsvård. HovR instämde således med TR i att påföljden för de tilltalade skulle bestämmas till ungdomsvård förenat med ungdomstjänst. HovR bestämde dock antalet timmar ungdomstjänst till 140 för var och en.

5 Analys och avslutning

I ett försök att ”knyta ihop säcken” är avsikten med detta kapitel att jag ska sammanfatta och bidra med egna slutsatser och resonemang på det som redovisats i arbetet.

5.1 Ungdomar i gäng och relationen till kriminalitet

Min första huvudfråga löd:

- *Vad utmärker ungdomsgäng och gängkriminalitet?*

Syftet med frågan var att studera gängkriminalitet som fenomen samt de ungdomar som ingår i dessa. I studier om gäng finner man att begreppet och vad som ingår i begreppet ofta är svårt att definiera. Vad som framkommit av empirisk forskning är att gäng kännetecknas av unga människor som rör sig i grupp och att denna grupp bildas och upprätthålls genom konflikter, vilket den amerikanske forskaren Thrasher fastslog på 1920-talet. Definitionen av gäng har därefter utvecklats av andra forskare. Klein menade att gäng karakteriserats av en grupp individer som identifierar sig med gänget och särskiljer sig från andra gemenskaper genom att exempelvis bära vissa färger eller andra kännetecken, samt att gänget utmärker sig genom ett socialt avvikande beteende som väcker fasa eller oro från omgivningen. Klein betonade även den betydelse som hot har i gängbildning och gängens interaktion med samhället och andra gäng. Genom att gänglivet präglas av uppfattningen om ett yttre hot (vare sig detta hot kommer från andra ungdomsgäng eller samhället i stort) stärks gängens sammanhållning och ungdomarnas band och förpliktelser till varandra. En annan egenskap som präglar gäng är förmågan att skapa fruktan, vilket oftast sker genom våldsanvändning. Våld, och därigenom kriminalitet, blir således en oundviklig del av gänglivet och en förenande faktor för de ungdomar som ingår i gängen. Från intervjuer med sådana ungdomar har det framkommit att dessa personer ser våld som en självklar del av deras bekantskapskrets där det handlar om att visa vad man går för genom att alltid vara beredd på att använda våld, vilket också får till följd att man lär sig acceptera våldets ständiga närvaro i ens vardag. Således kan man här dra slutsatsen att gäng skapas och frodas genom våld.

Blickar vi ut över Europa har ämnet gäng länge varit utforskat. Den kunskap som vi har fått ta del av har kommit från USA och därmed har uppfattningen av gäng och gängmedlemskap formats därefter. När kartläggningar och undersökningar av europeiska gäng gjorts har man konstaterat att ungdomsgängen i Europa har en mer oklar gruppstruktur och är mindre tidsbestämda. De bildas i utkanterna av städerna och är mest förekommande bland minoritetsgrupper. Gängen är koncentrerade till de

områden som ungdomarna bor i. Den gemensamma orten eller området är av större betydelse än exempelvis etnicitet. När man pratar om områden i utkanten av städer talar man i Sverige oftast om de områden som ingick i 1960- och 70-talets "miljonprogram". I Europa syftar man på grupperingar och kriminella nätverk när man talar om gäng. Här tenderar jag att instämma med Yablonskys definition av gäng som ett mellanting mellan en grupp och en samling människor. Den amerikanska bilden av en grupp unga människor som försvarar ett specifikt territorium och bär vissa färger för att utmärka och särskilja sig från andra gäng eller gemenskaper är något som för oss i Sverige kan uppfattas som främmande.

Ser man på de ungdomar som ingår i gäng kan även här dras slutsatsen att det handlar om socialt utsatta individer med en begränsad kontakt med arbetslivet och samhället i övrigt. Genom denna missgynnande ställning skapas ett utanförskap där unga människor känner sig som "förlorare" i ett samhälle som de upplever har svikit dem. I ett försök att istället bli en "vinnare" lockas unga till kriminalitet som en alternativ sysselsättning. Vad jag dock också vill poängtera är att det enligt min mening inte enbart handlar om missnöje över utsatthet. Gäng medverkar även till att ge unga en identitet och en gemenskap på just de områden där samhället misslyckats. Här vill jag hänvisa till undersökningen som gjordes i Medellín där det framkom att gäng fungerar som ett substitut till att fostra en manlig identitet hos unga män i tonåren. Enligt min mening kan gänglivet framstå som ett attraktivt val för unga män som i dessa finner förebilder som de kan relatera till. Eftersom de saknar möjligheterna att välja "rätt" förebild, d.v.s. en laglydig medborgare, väljer de den typ av förebild som vänder sig till dem och som de lättast relaterar till. Min uppfattning är att individernas självbild spelar en väsentlig roll i vem de väljer att identifiera sig med. Den självbild som skapats är i sin tur beroende av en rad andra faktorer som bl.a. kan hänföras till den enskildes familjeliv, vilket studien i Medellín också visade.

Den brottslighet som är mest förekommande bland ungdomsgäng är våldsbrott, rån och stöld. Detta har framkommit av såväl gängforskning som rättspraxis. Om vi även beaktar den omständigheten att ungdomar som sysselsätter sig med rån löper större risk att fortsätta med brottslighet blir det tydligt att vägen till ett mer välanpassat liv försvåras för de unga som i tidig ålder ingår i gäng.

5.2 Rättstillämpning vid ungdomars brott

Den andra huvudfrågan, samt de två underfrågorna löd:

- *Hur bedömer domstolar ungdomar som begår brott i gäng- eller gruppsammanhang?*

- *Vilka regler är tillämpliga vid straffmätning och påföljdsval när de tilltalade är ungdomar?*
- *Hur resonerar domstolar kring ansvar och påföljdsval vid brott som begås av ungdomar tillsammans?*

I arbetet har kapitel 3 som behandlar påföljdsreglerna haft betydelse dels för att besvara första underfrågan, dels för att ge en inblick i det tillvägagångssätt som domstolarna använder, vilket ger en större förståelse för resonemangen som domstolar för i de rättsfall som behandlas i kapitel 4. Liksom vid straffmätningen av vuxna lagöverträdare brottslighet ska domstolen beakta de allmänna grunderna för straffmätningen som stadgas i 29:1 BrB, samt se om det föreligger några förmildrande och försvårande omständigheter. I vissa fall kan även beaktandet av billighetsskäl och tidigare brottslighet bli aktuellt.

Regler som hänför sig till bedömningen av unga lagöverträdare är utformade med syftet att i större utsträckning skydda än bestraffa. Såsom nämnts tidigare är den ålder då brottet begicks avgörande. Att lagstiftaren valt att ha en straffbarhetsålder för unga lagöverträdare har förklarats grunda sig på rättssäkerhet eftersom bedömningen av den enskildes mognad annars skulle bli godtycklig och oförutsebar. Att införa en särskild straffbarhetsålder syftar till att rätten ska uppfylla kravet på en enhetlig rättstillämpning i 29:1 BrB. Den bestämmelse som framför allt utmärker bedömningen av unga lagöverträdare är 29:7 BrB där ungdomsrabatten kommer till uttryck. Bestämmelsen vidhåller att lagöverträdarens unga ålder ska tas i beräkning vid straffmätningen. HD har dock fastslagit att bestämmelsen inte ska påverka bedömningen av brottslighetens straffvärde. I ungdomsrabatten finns redan uppfattningen om att den unges brott har ett lägre straffvärde än en vuxens p.g.a. den unges bristande mognad.

En central tanke som genomsyrar påföljdregler gällande unga är att frihetsberövande påföljder ska dömas med en restriktivitet, samt att unga i så stor utsträckning som möjligt ska hållas borta från fängelser. Lagstiftaren har bedömt att unga p.g.a. sin bristande utveckling kan ta skada av fängelse. Socialtjänsten spelar en väsentlig roll dels i att ge domstolen relevant information om åtgärder som behöver vidtas för att den ska bedöma om ungdomsvården som föreslås är tillräckligt ingripande med hänsyn till brottslighetens straffvärde, dels i att verkställa vården om denna sker med stöd av SoL. Domstolen bestämmer oftast påföljden till ungdomsvård om socialtjänsten lämnar ett yttrande om att vårdbehov finns, samt anger vilka åtgärder som planeras. För att utdöma ungdomsvård med stöd av SoL krävs att socialtjänsten har upprättat ett ungdomskontrakt som den unge har samtyckt till att följa. Om ungdomsvård ska dömas ut med stöd av LVU krävs dock att vård på frivillig basis är utesluten och att socialtjänsten istället upprättat en vårdplan. För att påföljden ska bli tillräckligt ingripande kan ungdomsvård även kombineras med ungdomstjänst eller böter. Slutna ungdomsvård är den mest ingripande påföljden och motsvarar fängelsestraff. Till skillnad från fängelsestraff sker ingen villkorlig frigivning från slutna ungdomsvård vilket i sin tur innebär att domstolen måste beakta denna aspekt i sitt påföljdsval. Slutna ungdomsvård används framför allt vid artbrott, om den tilltalade varit dömd sedan tidigare och när socialtjänstens åtgärder inte bedöms vara tillräckligt ingripande. Den mest förekommande ungdomspåföljden som döms ut är dock ungdomstjänst som sedan 2007 års reform oftare döms ut som egen påföljd.

Tittar vi på de typer av brott som ständigt återkommer i praxis framgår det att ungdomar framför allt begår misshandel och rån tillsammans. Samtliga rättsfall som redovisats ovan rör åtal för våldsbrott, med misshandel som mest förekommande brott, samt egendomsbrott med rån som det vanligaste brottet. Andra förekommande brott är bl.a. stöld, brott mot knivlagen och utpressning. Vid misshandel är det oftast jämnåriga (eller andra ungdomar) som utsätts⁹⁸, och vid rån utsätts såväl ungdomar som vuxna⁹⁹. Det vanligaste motivet till misshandel tycks vara hämnd, t.ex. för att målsäganden ifråga underlåtit att återbetala en skuld. Så var exempelvis fallet i B 1943-12 (avsnitt 4.3 ovan). I synnerhet rån framkommer som det vanligaste brottet bland den praxis som redogjorts ovan. Rån är, sett till sin karaktär, både ett egendomsbrott och ett våldsbrott. Det är även ett artbrott, vilket innebär att finns allmänpreventiva skäl till att döma till strängare påföljd även om det enskilda brottets straffvärde inte skulle vara särskilt högt. Majoriteten av de rättsfall som tagits upp har berört rån där flera tilltalade begått ett eller flera rån tillsammans. I B 2814-10 betonade TR att de flertal rån som de tilltalade hade begått var att betrakta som ”en gängbrottslighet som skapar stor olust i samhället”. Jag finner det intressant att domstolen här gör ett rättspolitiskt uttalande där den tydligt markerar dels att rån faktiskt är ett artbrott och således ska bedömas i skärpande riktning, dels att den uttryckligen förknippar brottet med gäng.

I vissa av målen har fråga uppkommit angående rubriceringen av den aktuella misshandeln eller rånet. I jourbutiksrånet bedömdes gärningen vara ett rån trots att bytet bestått av ett enda cigarettpaket. Domstolen menade att det var karakteristiskt för ett rån eftersom det var väl planerat, de tilltalade var maskerade och de angrep en butik som vid tillfället var begränsat bemannad. Guldbutiksrånet¹⁰⁰ bedömdes som grovt med hänvisning till att de tilltalade planerat rånet väl samt använt ett skarpladdat vapen. I målet med serierånarna¹⁰¹ ansågs det inte visat att det vapen som användes var skarpladdat och domstolen menade att det kunde ha uppfattats som äkta av målsäganden p.g.a. att denne var uppskrämd. Trots att rånet ansågs allvarligt var det inte tillräckligt för att rubricera som grovt. Intressant var även det stora rånet i ”Göteborgsrånarna”¹⁰² där de tilltalade slagit ned och bundit fast en man, samt låst in honom i en garderob i hans hem. TR rubricerade det som grovt medan HovR ändrade det till rån av normalgraden.

Vid rubricering av misshandel motiveras grov misshandel med att det rört sig om omfattande fysiska skador, samt att de tilltalade visat särskild hänsynslöshet och råhet när de t.ex. sparkat någon som varit försvarslös på marken. Så var exempelvis fallet i ”Hämnden på bussen” och ”Misshandeln på Kortedala”¹⁰³. I Kortedala-målet diskuterades om den grova misshandeln

---

⁹⁸ Se avsnitt 4.5, ”Bråket på pendeltågsstationen”.

⁹⁹ Jfr t.ex. avsnitt 4.7 (”Bankomatrånarna”) med avsnitt 4.9 (”Göteborgsrånarna”).

¹⁰⁰ Se avsnitt 4.2.

¹⁰¹ B 5451-10, se avsnitt 4.6.

¹⁰² B 1444-11, se avsnitt 4.9.

¹⁰³ Se B 1943-12 (avsnitt 4.3) respektive B 4281-12 (avsnitt 4.10).

var att betrakta som synnerligen grov. Trots att misshandeln uppfyllde de objektiva kraven ansåg HovR att de omfattande och livshotande skadorna inte täcktes av gärningsmännens uppsåt p.g.a. deras unga ålder. Rubriceringen stod således fast som enbart grov. I målet förespråkades således stor restriktivitet för rubriceringen ”synnerligen grov”.

Vid en överblick på de rättsfall som behandlats i detta arbete kan konstateras att domstolen i ansvarsdelen ofta fastslår att det föreligger ett medgärningsmannaskap. De tilltalade förklaras ha agerat ”tillsammans och i samförstånd” eller ”gemensamt och i samförstånd”, vilket i sin tur innebär att det saknar betydelse vem som har gjort vad i den brottsliga gärningen eftersom de har ett lika stort straffrättsligt ansvar. Om den brottsliga handlingen framstår som en gemensam verksamhet eller har ett gemensamt mål kan varje tilltalad dömas som gärningsman och vara solidariskt ansvarig. Resonemanget förs i flera av målen, t.ex. Telefonnummerfallet och Kortedala-fallet.¹⁰⁴ Ett annat sätt att föra detta resonemang på är att fastslå att det är av mindre betydelse om den enskilde tilltalades handlingar självständigt uppfyller alla krav i en gärningsbeskrivning så länge gärningsbeskrivningen uppfylls av de tilltalades gemensamma handlingar, vilket TR framförde i målet med guldbutikersrådet.

Av betydelse för detta arbete är även domstolarnas påföljdsbedömningar i de redovisade rättsfallen. Det som jag framför allt finner relevant är att undersöka i vilken utsträckning domstolarna är konsekventa i sin påföljdsbedömning. I guldbutikersrådet bedömde HovR att det förelåg synnerliga skäl till att döma två av de tre underåriga rånarna till slutet ungdomsvård. Den tredje bedömdes ha ett särskilt vårdbehov och dömdes således till ungdomsvård med ungdomstjänst som tillägg. Å andra sidan, dömdes tre av de fyra tilltalade i bankomatrånen till ungdomsvård i kombination med ungdomstjänst trots att domstolen betonat att den samlade brottsligheten haft ett mycket högst straffvärde eftersom målet berörde misshandel, rån av flera personer och utpressning. I rånet mot jourbutiken¹⁰⁵ dömdes en tilltalad till slutet ungdomsvård efter att domstolen uteslutit alla andra påföljder genom att konstatera att personen var dömd sen tidigare, att han redan varit föremål för insatser från socialtjänsten och att han inte bedömdes vara motiverad till att utföra ungdomstjänst.

Beaktar vi de mål där rätten dömt ut påföljd för misshandel ser vi att två av de tre tilltalade i målet med busshämnden¹⁰⁶ dömdes till ungdomstjänst och ansågs inte vara i behov av vård. Av betydelse är dock att det här målet rörde sig om en grov misshandel. Däremot var ingen av de tilltalade dömd sedan tidigare vilket medförde att ungdomstjänst ansågs vara tillräckligt ingripande trots brottets rubricering. Betraktar vi Kortedala-målet, där misshandeln också rubricerades som grovt, ser vi att domstolen inte ansåg att det fanns synnerliga skäl för frihetsberövande, och dömdes således de tilltalade till ungdomsvård i förening med ungdomstjänst. I det tredje

---

¹⁰⁴ Se B 11032-12 (avsnitt 4.1) och B 4281-12 (avsnitt 4.10).

¹⁰⁵ B 1113-13, se avsnitt 4.4.

¹⁰⁶ Se avsnitt 4.3.

misshandelsmålet, ”Bråket på pendeltågsstationen”¹⁰⁷, som rubricerades som misshandel av normalgraden, var endast en av de tre tilltalade minderårig. Hon dömdes till ungdomstjänst medan de övriga två dömdes till skyddstillsyn respektive villkorlig dom.

Således finner jag en viss svårighet i att dra några slutsatser av domstolarnas påföljdsval. Vad som dock kan konstateras är att slutna ungdomsvård tillämpas om brottets straffvärde är mycket högt även efter att det reducerats med hänsyn till den unges ålder samt om det föreligger synnerliga skäl. Vilka omständigheter som uppfyller kravet på synnerliga skäl framgår dock inte. Att t.ex. vara dömd tidigare utgör inte alltid ett synnerligt skäl för att aktualisera påföljden. Fängelse döms ut till de unga som dels begått flera brott och därigenom får ett högt straffvärde, dels har dömts sedan tidigare, även om dessa individer precis fyllt 18 år. De påföljder som döms ut i störst utsträckning är dock ungdomstjänst och ungdomsvård, vilket också stöds av statistiken¹⁰⁸.

Jag skulle vilja betona att en återkommande omständighet i de rättsfall som redovisats är att de tilltalade många gånger inte varit de enda gärningspersonerna som begått den brottsliga gärningen. I domarna framkommer således inte vilka dessa okända gärningspersoner är eller vilken relation de har till de tilltalade ifråga. Det är därför svårt att avgöra om gärningspersonerna, både de tilltalade och de okända, agerat enbart i egenskap av kamrater med ett gemensamt mål och syfte för *det brottstillfället* eller om de även annars befattat sig med brottsliga aktiviteter tillsammans eller med andra. Här återkommer svårigheten i att definiera vad som utgör ett s.k. gängrelaterat brott och vad som enbart kan betraktas som brott som begås i kamratsammanhang.

5.3 Avslutande ord

Ungdomsbrottslighet och gängbrottslighet är ett fascinerande ämne som kan omfatta många olika forskningsområden. Bara inom juridikens ramar kan ungdomsgång och ungdomsbrottslighet bli föremål för forskning inte bara inom straffrätten utan även socialrätten. Eftersom socialtjänsten verkställer de mest förekommande påföljderna kan forskning med ett socialrättsligt fokus säkerligen vara intressant. Det är min förhoppning att detta arbete har inspirerat, väckt nya frågor och diskussioner som kan vidareutvecklas och påbyggas inom andra rättsområden och andra akademiska skolor och läror.

---

¹⁰⁷ Se B 3431-13 (avsnitt 4.5).

¹⁰⁸ Öberg, a.a., s. 6, 22.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1997/98:96 *Vissa reformer i påföljdssystemet*

Prop. 2005/06:165 *Ingripanden mot unga lagöverträdare*

Statens offentliga utredningar

SOU 2010:15 *Kriminella grupperingar – motverka rekrytering och underlätta avhopp*

SOU 2012:34 *Nya påföljder*

Litteratur

Andersson, Ulrika & Mattsson, Titti, *Ungdomar i gäng: social- och straffrättsliga reaktioner*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2011

Berggren, Nils-Olof (red.), *Brottsbalken: en kommentar*, [Ny omarb. utg.], Norstedts juridik, Stockholm, 2012

Eriksson, Annika, *Särbehandling av lagöverträdare 18-20 år: en kunskaps sammanställning*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 2012

<http://www.bra.se/bra/publikationer/arkiv/publikationer/2012-03-22-sarbehandling-av-lagovertradare-18%E2%80%9320-ar.html>

Howell, James C., *Gangs in America's communities*, SAGE Publications, Thousand Oaks, Calif., 2012

Klein, Malcolm W., *Chasing after street gangs: a forty-year journey*, Pearson Prentice Hall, Upper Saddle River, N.J., 2007

Klein, Malcolm W. (red.), *The eurogang paradox: street gangs and youth groups in the U.S. and Europe*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2001

Nordlöf, Kerstin, *Unga lagöverträdare i social-, straff- och processrätt*, 2., [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2012

Puhakka, Olli, *Kriminella ungdomsnätverk - utanförskapets pris: en förstudie*, Mobilisering mot narkotika, Stockholm, 2005

Rostami, Amir, *Tusen fiender: en studie om de svenska gatugängen och dess ledare*, Polisutbildningen, Linnéuniversitetet, Licentiatavhandling Växjö : Linnéuniversitetet, Växjö, 2013

Sarnecki, Jerzy, *Brottsliga ungdomsgäng*, Liber/Allmänna förl., Stockholm, 1983

Thunved, Anders, Clevesköld, Lars & Thunved, Birgit, *Samhället och de unga lagöverträdarna*, 3., [rev.] uppl., Norstedts juridik, Stockholm, 2007

Öberg, Jonas, Aslanido, Katarina & Holmberg, Stina, *Ungdomsvård och ungdomstjänst: en utvärdering av 2007 års påföljdsreform för unga lagöverträdare*, Brottsförebyggande rådet (BRÅ), Stockholm, 2011
http://www.bra.se/download/18.656e38431321e85c24d80005792/2011_ungdomsvard_och_ungdomstjanst.pdf

Artiklar

Baird, Adam, *The violent gang and the construction of masculinity amongst socially excluded men*, Safer Communities, Vol. 11, no 4 (2012), s. 179-190

Borgeke, Martin & Månsson, Catharina, *Den nya lagstiftningen om påföljder för unga lagöverträdare*, Svensk Juristtidning 2007, s. 181-204

Decker, Scott H, *Collective and Normative Features of Gang Violence*, Justice Quarterly, Vol. 13, no 2 (1996), s. 243-264

O'Brien, K, Daffern, M, Chu, C M, Thomas, S DM, *Youth gang affiliation, violence, and criminal activities: A review of motivational, risk, and protective factors*, Aggression and Violent Behavior: A Review Journal, Vol. 18, no 4 (2013), s. 414-425

Sandgren, Claes, *Om empiri och rättsvetenskap*, Juridisk Tidskrift, 1995/96 nr. 3, s. 726-248

Stenborre, Eva, *Artbrott*, Svensk juristtidning 1998, s. 742-761

Elektroniska källor

Statens institutionsstyrelses hemsida: Sluten ungdomsvård
<http://www.stat-inst.se/om-sis/sluten-ungdomsvard-lsu/> Besökt: 2014-05-19

Brottsförebyggande rådet: Ungdomsbrottslighet
<http://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/ungdomsbrottslighet.html>
Besökt: 2014-05-23

Behandlingshem.se: LVU-hem § 12
<http://behandlingshem.se/lvu-hem> Besökt: 2014-05-19

Rättsfallsförteckning

Högsta domstolen

NJA 2012 s. 45

Hovrättsfall

Göta hovrätts dom av den 5 juni 2013 i mål B 1113-13

Göta hovrätts dom av den 3 augusti 2012 i mål B 1943-12

Hovrätten för Västra Sveriges dom av den 12 december 2012 i mål B 4281-10

Hovrätten för Västra Sveriges dom av den 6 april 2011 i mål B 1444-10

Hovrätten för Västra Sveriges dom av den 29 juli 2010 i mål B 2999-10

Hovrätten över Skåne och Blekinges dom av den 15 december 2010 i mål B 2814-10

Svea hovrätts dom av den 20 juni 2013 i mål B 4161-13

Svea hovrätts dom av den 7 maj 2013 i mål B 3431-13

Svea hovrätts dom av den 18 januari 2013 i mål B 11032-12

Svea hovrätts dom av den 26 augusti 2010 i mål B 5451-10